

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra botaniky a fyziologie rostlin

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

**Dotační politika a její význam pro rozvoj zemědělství na
Rakovnicku**

Diplomová práce

Bc. Lucie Bláhová

Zemědělství a rozvoj venkova

Vedoucí práce prof. Ing. Václav Hejnák, Ph. D.

© 2022 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Dotační politika a její význam pro rozvoj zemědělství na Rakovnicku" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne datum odevzdání

_____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. Ing. Václavu Hejnákovi, Ph. D., vedoucímu mé diplomové práce, za důležité odborné rady, přísné a laskavé vedení a motivující kritiku.

Dotační politika a její význam pro rozvoj zemědělství na Rakovnicku

Souhrn

Diplomová práce měla za cíl posoudit efektivitu a význam dotační politiky na zemědělství na Rakovnicku, a to z pohledu rovnosti jejich příjmu a míry závislosti na nich.

Zdrojem dat byly zejména veřejné registry s údaji o počtu příjemců a celkových objemech a druzích dotačních titulů v regionu obvyklých. Výstupy vzešly z analýzy celého základního souboru dat a následně, po jeho setřídění, z analýzy výběrových souborů ve třech velikostních kategoriích, reprezentujících malé, střední a velké podniky, a to v pětileté časové řadě.

Z výsledků vyplývá, že na Rakovnicku nebyl potvrzen v žádném sledovaném roce významný statistický rozdíl v příjmech dotací přepočtených na hektar, v regionu nelze vysledovat systémové znevýhodnění malých zemědělců oproti velkým obchodním společnostem. Důvod vyrovnaného čerpání vidíme v místně typickém pěstování specifické plodiny – chmele, která je podporovaná hned několika druhy dotací. Mírně znevýhodněný podle průměrného příjmu podpor na hektar je skupina středně velkých hospodářství, kde se lze domnívat, že důvodem je relativně vyšší provozní nákladnost výroby, při omezených výnosech z rozsahu oproti největším producentům.

Dalším předmětem analýzy bylo srovnání tří konkrétních zemědělců, zástupců velikostní kategorie. Podíl dotací vůči tržbám dosahoval v hodnocených časových řadách úrovně 10-25 %, kdy nejvyšší relativní závislost na příjmu z dotací vykázal opět podnik střední velikosti.

Posledním krokem byla modelová kalkulace vlivu parametrů nového programového období SZP na zemědělce v jednotlivých velikostních kategoriích, kdy bylo zjištěno, že malé podniky do 150 ha, které budou maximalizovat příjem z prvních hektarů budou mít vyšší příjem až o 40 % a naopak podnikům nad 1 000 ha budou v průměru až o 25 % ve srovnání s rokem 2020 dotační příjmy kráceny.

Primární hypotéza spočívající v nerovnosti příjmů mezi malými zemědělci a velkými podniky v regionu potvrzena nebyla. Navazující hypotéza, tedy, že vliv a efekt změny podmínek v novém programovém období SZP bude významný, byla potvrzena a kvantifikována.

Vzhledem ke zjištění, že hospodaření všech posuzovaných zemědělců by bez příjmu z dotací vykazovalo účetní ztrátu, bude pravděpodobně dopad nové SZP na podniky hospodařící na 500 a více hektarech v regionu citelně negativní.

Jako doporučení pro zmírnění případného propadu dotačních příjmů se jeví jako možná výraznější specializace na pěstování chmele, což je plodina v regionu tradiční a její produkci lze dosáhnout relativně vysokých výnosů již při malých plochách.

Klíčová slova: zemědělství, dotace, Rakovnicko, chmelařství, Společná zemědělská politika

Subsidy Policy and its Importance for the Development of Agriculture in Rakovník Region

Summary

The aim of the thesis was to assess the effectiveness and importance of subsidy policy on agriculture in Rakovník region in terms of the equality of their income and the degree of dependence on them.

The data sources were mainly public registers with data on the number of beneficiaries, total amounts and types of subsidy titles common in the region. The outputs were derived from the analysis of the entire basic data set and then, after sorting, from the analysis of the sample sets after dividing the data on farmers into three size categories representing small, medium and large enterprises, over a five-year time series.

The results indicate that in Rakovník region, no significant statistical difference in subsidy income per hectare was confirmed in any of the years under study, and no systematic disadvantage of small farmers compared to large commercial companies can be traced in the region. The reason for the balanced uptake can be seen in the locally typical cultivation of a specific crop, hops, which is supported by several types of subsidies. Slightly disadvantaged in terms of average support income per hectare is the group of medium-sized farms, where the reason can be assumed to be the relatively higher operating costs of production with limited returns to scale compared to the largest producers.

A further focus of the analysis was a comparison of three specific farmers, representative of the size category. The share of subsidies in relation to revenue was in the range of 10-25 % over the time series evaluated, with the medium-sized farm again showing the highest relative dependence on subsidy income.

The final step was to model the impact of the parameters of the new CAP programming period on farmers in the different size categories, where it was found that small farms up to 150 ha, which will maximise income from the first hectares, will have a higher income by up to 40% and, on the contrary, farms above 1 000 ha will have their subsidy income cut by up to 25% on average compared to 2020.

The primary hypothesis of income inequality between small farmers and large enterprises in the region was not confirmed. The follow-up hypothesis, i.e. that the influence and effect of changing conditions in the new CAP programming period will be significant, was confirmed and quantified.

Given the finding that all the farmers assessed would have made an accounting loss without the subsidy income, the impact of the new CAP on farms of 500 hectares or more in the region is likely to be significantly negative.

A possible recommendation to mitigate the potential drop in subsidy income would be to specialise more heavily in hop cultivation, which is a traditional crop in the region and can achieve relatively high yields even on small areas.

Keywords: Agriculture, Subsidies, Rakovník Region, Hop Farming, Common Agricultural Policy

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Vědecká hypotéza a cíle práce.....	9
3 Literární rešerše	10
3.1 Literatura hodnotící SZP	10
3.2 Definice venkova a specifčnosti českého venkovského prostředí.	13
3.3 Historický vývoj českého venkova a jeho milníky na Rakovnicku	15
3.4 Vznik a vývoj Společné zemědělské politiky Evropské unie	17
3.5 Vstup ČR do EU a její přistoupení k SZP	25
3.6 Shrnutí a stručná charakteristika aktuálních dotačních titulů	27
3.6.1 Přímé platby	27
3.6.2 Národní podpory	29
3.6.3 Program rozvoje venkova v ČR.....	30
3.6.4 Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond	30
4 Metodika.....	32
4.1 Charakteristika regionu Rakovnicko.....	32
4.2 Použitá data a forma jejich zpracování	36
5 Výsledky	39
5.1 Velikostní struktura zemědělských podnikatelů na Rakovnicku	40
5.1.1 Sumy nejvýznamnějších dotačních titulů v regionu	41
5.2 Srovnání průměrných příjmů z dotací na hektar podle velikostních kategorií	45
5.3 Společnost ZEM-INVEST a.s. – analýza hospodaření jednoho z největších	
zemědělských podniků v regionu Rakovnicko	49
5.3.1 Srovnání s kategorií malých a středních zemědělců v regionu.....	55
5.4 Program Společné zemědělské politiky na roky 2023-2027 a jeho dopad na	
zemědělství v regionu.....	57
6 Diskuze	60
7 Závěr.....	64
8 Literatura.....	66
9 Seznam použitých zkratk a symbolů.....	70
10 Seznam tabulek a obrázků.....	71

1 Úvod

Společná zemědělská politika Evropské unie je laickou i odbornou veřejností často diskutované téma, do značné míry se jedná o téma kontroverzní a vzhledem k objemu financování z celkového rozpočtu EU, je nejednotný postoj aktivních i pasivních účastníků k systému financování v zásadě pochopitelný.

Tématem práce je dotační politika EU a její vliv na zemědělství na Rakovnicku. Motivací pro zpracování tématu je celospolečenské dilema, zda jsou dotace přínosem, nutným prvkem stabilizujícím odvětví nebo mechanismem, který deformuje trh.

Naše zemědělství prošlo v minulém století turbulentním vývojem, nejen z pohledu technologického pokroku, ale i z pohledu politického a společenského. Lze říct, že vztah společnosti k zemědělcům a zemědělství je charakterizujícím prvkem společenského uspořádání. Československo a následně Česko prošlo několika ekonomickými a společenskými cykly, které vedly k téměř kolapsu zemědělství v 90. letech minulého století. Vstupem do Evropské unie, resp. už v přípravné fázi před ním, došlo k mnoha až principiálním změnám, které v podstatě přešly do kontinuálního společného vývoje unijní zemědělské politiky. Z primárního hospodářského významu se zaměření opatření a pravidel přesouvají významnou měrou k environmentálním otázkám a trvale udržitelnému rozvoji venkova a jeho obyvatel.

Specifikum Rakovnicka je tradice pěstování chmele a velkých hospodářství, obojí vytváří předpoklad pro individuálnost posuzování efektu dotační politiky v regionu.

Venkov v okolí Rakovníka byl zasažen několika milníky naší novodobé historie, částečně odsunem sudetských Němců a novým osídlením, kolektivizací a následnými restitucemi po změně režimu.

Ekonomicky nejsou podmínky oblasti zemědělství nijak vynikající, základem je místní specifikum, červená půda, která je optimální pro pěstování chmele.

Společná zemědělská politika zejména ve svých začátcích řešila hlavně cenové a produkční limity zemědělské výroby. Česká republika zažila několik hospodářských cyklů, tedy konjunktur i krizí i za svého členství po roce 2004. Zemědělství v dnešní podobě a stav životního prostředí a venkova, resp. obnova krajiny a občanské společnosti na venkově, je bez nadsázky největší zásluhou unijní podpory zemědělství a venkova.

Detailní analýzou vlivu dotací na zemědělství na Rakovnicku se zabývá praktická část této diplomové práce.

Diplomová práce si klade za cíl potvrdit předpoklad, že objemy subvencí jdoucích do podpory zemědělství jsou tak zásadním zdrojem financování a spektrum podpor tak široké, že zemědělec dnes v podstatě nemůže, jako racionálně smýšlející hospodář, bez účasti na dotačním systému stabilně a dlouhodobě profitovat.

Zároveň je předmětem posuzování obvykle prezentovaný předpoklad, že česká zemědělská politika svým nastavením relativně protežuje nadprůměrně velké zemědělské podniky, a to nadprůměrně i v národním měřítku, nikoli pouze evropském, protože výrazným specifikem českého zemědělství obecně je násobně větší velikost hospodářství, než je v naprosté většině zbytku EU obvyklé. To je jedním z možných důvodů, proč je v České republice markantní účast státu v dotační politice a národní podpory, které toto specifikum korigují. Národní podpory mají za cíl i podporu pracovních plodin a oborů rostlinné a živočišné

výroby buď strategického významu pro hospodářství nebo s vyšší náročností na nákladovou stránku produkce. Odpověď na otázku, zda jsou podpory distribuovány efektivně a spravedlivě, je dalším cílem této diplomové práce.

2 Vědecká hypotéza a cíle práce

Cílem diplomové práce je analyzovat a následně zhodnotit vliv Společné zemědělské politiky Evropské unie, zejména její dotační politiky, na vývoj a stav zemědělství na Rakovnicku. Hodnocení dopadu unijní politiky v širším kontextu zahrnuje ekonomický aspekt a současně její podíl na rozvoji venkova.

Prvním cílem je posouzení, zda se fundamentální principy zemědělské politiky setkávají v praxi s realitou. Jestli subvence, v duchu svého primárního určení, vyrovnávají podmínky pro podnikání znevýhodněným zemědělcům a oblastem, nebo se v českém prostředí staly objektem zájmu lobbystických skupin a postupně naopak prvkem, který některé podnikatele oproti jiným znevýhodňuje.

Druhým cílem je zhodnocení míry závislosti lokálních zemědělců na příjmu dotací, zda je možnost řádně hospodařit bez účasti na dotačním systému, nebo je příjem podpor pro zemědělce existenční nutností z pohledu konkurenceschopnosti a obecně schopnosti dlouhodobě podnikat.

První hypotézou, kterou si práce pokládá za cíl posoudit je, zda obecně platí přesvědčení, že jsou v čerpání podpor úspěšnější, případně systémově zvýhodňovány velké zemědělské podniky oproti soukromým zemědělcům. Jestli se jedná o systémové nastavení nebo neočekávaný důsledek adaptace podmínek Společné zemědělské politiky a spoluúčasti národního dotačního plánu na české podmínky.

Druhou hypotézou, kterou práce pomocí modelových kalkulací hodnotí, je případný obrat v nerovném čerpání. Posouzení potenciálu jednoho z hlavních cílů opatření nového programového období, kterým je narovnání nerovného čerpání dotací a výraznější podpora malých farem prostřednictvím redistribuce plateb ve prospěch tzv. prvních hektarů, tvoří jeden z výstupů praktické části této diplomové práce.

Analýza efektu dotační politiky je realizována na specifickém chmelařském regionu – Rakovnicku, které je součástí naší nejvýznamnější žatecké produkční oblasti a dá tak i možnost posoudit efekt míry podpory zvláštních a pracných plodin.

3 Literární rešerše

Rešerše je rozdělena do několika okruhů, jednak obecně charakterizující unijní zemědělskou politiku, dále český venkov, jeho specifika zejména z pohledu historických souvislostí, a nakonec zdroje hodnotící vstup Česka do EU a přistoupení ke Společné zemědělské politice a nejvýznamější okruhy dotačních podpor.

3.1 Literatura hodnotící SZP

Analýza dopadů vstupu České republiky do Evropské unie je, jak již bylo zmíněno, častým tématem veřejné diskuze laické i odborné veřejnosti. O vlivu Společné zemědělské politiky na české zemědělství, zejména efektu jejího systému podpor, pravidel a regulací vychází poměrně mnoho odborných publikací.

Hned v prvních letech po vstupu ČR do EU vyšlo několik odborných článků se studii vlivu společné politiky na zemědělství a už v počátcích se ukázala jasná závislost výše přijímaných dotací na hospodářský výsledek příjemců, mj. se jednalo o studie Douchy a Foltýna (2008) nebo Špičky et al. z roku 2009, kteří došli k závěru, že podle dat z let 2005-2007 dotace pro farmáře představují hlavně záruku stability příjmů. K podobným závěrům došla i Štolbová (2012), která se zabývala efektem subvencí na hospodaření zemědělců v LFA oblastech.

Negativním aspektem podle mnohých autorů je relativní pokles produkce a efektivity výroby, to například prezentují ve svém článku z roku 2012, který analyzuje vliv na rostlinnou výrobu Malá et al. (2011).

Bašek ve své studii z roku 2010 zmiňuje některá česká specifika odvětví oproti ostatním členským státům, primárně je to průměrná velikost podniku s výrazně nižším podílem rodinných farem v ČR. Podle Eurostatu oproti průměrným 16 ha v EU, je to 133 ha v ČR. Podle Baška v roce 2010 ovšem i třikrát nižší cena práce a až 70% podíl unijních dotací, což označil za mimořádnou citlivost a závislost na dotacích a podmínkách SZP.

Zahraniční literatura hodnotí zejména dopad SZP EU na unijní zemědělství obecně, například Rizov et al. (2013) analyzuje dopad společné politiky na produktivitu zemědělství a konstatuje, že subvence měly vliv negativní až do momentu zavedení tzv. decouplingu, tedy oddělení jejich vazeb na produkci. Markovic (2012) posuzuje efektivitu reforem SZP, které shledává nedostatečnými, ale zároveň vyzdvihuje neproduktivní stránku zemědělství, kterou je nutno brát v potaz při posuzování efektivity vynakládaných zdrojů ze společného rozpočtu.

Typickou nadprůměrnou velikost průměrné farmy v ČR ve svém článku popisuje v souvislostech s dopadem SZP i Tomšík (2009), který ji vnímá relativně pozitivně, považuje velikost za stabilní a umožňující realizovat výnosy z rozsahu, byť konstatuje, že tato možnost není plně využívána, jedním z důvodů je podle Tomšíka právě závislost hospodářského výsledku na zejména přímých platbách. Dochází k závěru, že český zemědělec obecně, je schopen dosáhnout zisku v podstatě pouze díky podporám. Budoucí konkurenceschopnost na vnitřním trhu vidí pro české zemědělce pouze v případě udržení nízkých nákladů a zvýšení přidané hodnoty produkce, mj. třeba v produkci, která staví na kvalitě a tradici v regionu.

Homoláč (2015) ve své disertační práci dochází k jasným výsledkům, české zemědělství se po vstupu do EU výrazně stabilizovalo a od roku 2011 trvale, byť pozvolna ekonomicky roste. Ze

ztráty zhruba 31 miliard Kč v roce 1991 se v roce 2013 bilance odvětví dostala až na zisk 129 miliard Kč. Zvedla se cena pozemků, resp. zemědělské půdy, která se tak stala komoditou vhodnou k investicím. Stejně jako v jiných zemích se trvale snižuje podíl zemědělství na HDP, u nás lze na tomto faktu, stále podle Homoláče (2015) označit za negativní synergii poklesu podílu HDP s poklesem zaměstnanosti v odvětví, kde stále existuje markantní mzdová disparita, byť i ta má díky přímým platbám pozitivní progres, kdy se z 69 % v roce 2003 dostala na 80 % v roce 2013. Významné negativum Homoláč vidí v bilanci agrárního zahraničního obchodu, kde české zemědělství dosahuje vysoké převahy dovozu nad vývozem, bilance v roce 2013 dosáhla téměř -300 miliard Kč.

Někteří autoři po našem vstupu akcentovali relativně nerovné podmínky našich zemědělců ve srovnání se zemědělci ze zemí původní EU 15, mj. Střeleček et al. (2009).

Bernardo et al. (2021) na základě dat z FADN databázi publikoval statistické srovnání stanovením Giniho koeficientu, statistického instrumentu pro stanovení příjmových nerovností, který demonstroval větší nerovnost mezi výší dotačních příjmů mezi zemědělci v závislosti na velikostní kategorii v nových státech EU oproti původním členům. Nejméně rovné podmínky byly autory zjištěny na Slovensku, v Estonsku, Bulharsku a České republice.

Malá & Trnková (2012) došly ve své analýze rovněž prostřednictvím Giniho koeficientu k závěru, že na výši příjmu dotací typu přímých plateb má silnější vliv schopnost managementu než explicitně velikost podniku.

Debata odborné veřejnosti sleduje i pokles potravinové soběstačnosti v souvislosti se změnou struktury produkce zemědělství a otevření trhu. Opět Bašek (2010) upozorňuje na riziko závislosti na světové ceně potravin. Podle dat ČSÚ trvale klesá podíl chovu prasat a skotu, produkce mléka o obilovin je poměrně konstantní, růst produkce vykazují technické plodiny, tj. například řepka a mák.

Jedním z cílů práce je analýza efektivnosti, případně posouzení nutnosti čerpání dotací. Specifičnost zemědělské produkce je v její sezónnosti, závislosti na přírodních podmínkách a vlivech počasí, z těchto důvodů a biologickému faktoru produkce i relativní nepružnost nabídky.

Jakékoli subvence mají za cíl narovnat tržní prostředí, prospěch z nich by v optimálním stavu měli mít jejich příjemci, tedy producenti, i kupující. Problém ovšem nastal a trvá za situace, kdy jednotlivé státy EU mají podíl subvencí různě vysoký, Babic et al. (2015) pokazuje na, pro lokální producenty likvidační situaci, kdy dovezené zboží v rámci volného trhu EU, je prodáváno za cenu nižší, než je místní cena výrobní, nejedná se o raritní stav.

Například Rizov et al. (2013) se zabývali vlivem, v minulých programových obdobích vyplácených dotací na komoditu, došli k závěru, že výsledným efektem je snížení produktivity, a to díky tendenci zemědělců pěstovat plodiny nebo obecně směřovat výrobu k aktivitám, které jsou více dotovány, i za cenu nižších výnosů, než by měla lokálně optimální produkce. Ve výsledku je to situace neefektivní pro celou agrární ekonomiku, jelikož tento systém neřešil nákladovou stránku produkce, nevedl ke zvyšování její efektivity, ani konkurenceschopnosti. Podle Rizova naopak rostlo riziko, že zemědělci ve snaze využít všech dotačních možností investovali s rizikem, které by bez nich nepodstoupili.

Po oddělení subvencí od produkce se naopak projevil pozitivní nárůst produktivity výroby.

Dalším z mechanismů, od kterých se v rámci SZP upustilo, jsou tzv. produkční kvóty. Byly zavedeny zejména na produkci mléka a cukru. Ty jsou výhodné zejména pro producenty, protože zajišťují vyšší ceny než rovnovážné. Salou et al. (2017) ve svém článku sestavil matematický model hypotetického vývoje cen mléka v případě zrušení mléčných kvót, a to na lokálním i na mezinárodním trhu. Z něj vyplynulo, že zrušení by mělo velmi malý vliv na světovou cenu komodity, pokles o necelé 1 % a naopak na evropském, resp. EU trhu by ceny poklesla o zhruba 10 %.

Dalším často diskutovaným mechanismem jsou dovozní cla, z ekonomického hlediska prvek deformující trh, z pohledu zemědělského producent nástroj na ochranu před dovozem komodit v cenách pod lokální úroveň cen výrobních.

Z pohledu zemědělské produkce, zejména jejích spotřebitelů, by zrušení dovozních cel, například podle Zahrnta (2011) výrazně snížilo ceny a napomohlo tzv. třetím zemím, nečlenským státům EU ke konkurenceschopnosti na unijním trhu, vliv na produkci zemědělců členských států by byl samozřejmě negativní.

Poměrně kriticky hodnotil minulá programová období SZP Baldwin (2008), který jako významné nedostatky uvádí špatné zacílení podpor, pouze zlomek z rozpočtu podle něj najde cestu k farmářům a druhé negativum vidí, v čemž se dotýká hypotézy této práce, v tom, že většina financí, které se ke koncovým příjemcům nakonec dostanou, jde úzké skupině podnikatelů, jejichž příjmy jsou stabilní a nadprůměrné. V této souvislosti Baldwin poněkud kontroverzně tvrdí, že snížení rozpočtu SZP o 7 miliard EUR by se nemuselo dotknout podpory 90 % zemědělců.

Rovněž Baldwin (2008) uvádí předpoklad OECD, že téměř polovina z přímých plateb je ve finále profitem ne hospodářícího vlastníka půdy, nikoli hospodářícího farmáře, tím znovu akcentuje přesvědčení o špatném cílení podpor.

Výzkum Opatrného (2018), socioekonomická studie mezi zemědělci potvrzuje, že obecně přímé platby, jako nejvýznamnější nástroj SZP stabilně od svého zavedení zvyšují životní úroveň zemědělců ve srovnání s obdobím před vstupem do EU, resp. obdobím před zavedením prvních předvstupních opatření.

Pro zvyšování konkurenceschopnosti v odvětví jsou podstatné investiční dotace zejména z Programu rozvoje venkova, bez kterých by byla značně snížena schopnost zemědělců reprodukovat majetek, zejména techniku a obnovovat nemovitosti, poměrem investičních dotací k vlastním investicím podnikatelů se zabývali například Svoboda et al. (2017). Autoři se věnovali dlouhodobě srovnáním sumy dotací podle jejich určení, výsledkem je předpokládaná vysoká variabilita příjmů z nich, jednak vzhledem k velmi odlišným geografickým a přírodním podmínkám a rozdílům mezi produkčními možnostmi jednotlivých členských států, tak i z důvodu historických souvislostí s rozvojem venkova a způsobem a intenzitou hospodaření.

Analýzou zemědělství konkrétního území se zabývá například Némethová (2009), která ve své monografii hodnotí lokální zemědělství ve vztahu ke geografickému a přírodnímu potenciálu okresu Nitra. Rovněž z pohledu zejména geografického, ale i SZP se regionálními dopady zabývá i například Věžník et al. (2009)

Odborná literatura a publikace, které řeší konkrétní situaci na Rakovnicku z pohledu zemědělství a vlivu SZP na něj nejsou k dispozici.

3.2 Definice venkova a specifičnosti českého venkovského prostředí.

Česká republika se podle aktuálního územního uspořádání dělí na obce, jako základní jednotky územního uspořádání samosprávy a kraje, jako jeho vyšší stupně. V ČR je 6253 obcí a 14 samosprávných krajů. Toto uspořádání je tzv. administrativní členění, které koresponduje s působnostmi jednotlivých samosprávních úřadů.

Českou republiku dělíme i na 76, podle některých zdrojů při započtení hlavního města Prahy, na 77 okresů (ČSÚ 2021).

Pro účely této práce se budeme pohybovat v území obecně nazvaném Rakovnicko, odpovídající okresu Rakovník, dnes oblasti nazývané Správní obvod obce s rozšířenou působností Rakovník. Zásadním dělením je také rozlišení města a venkova, jako základní typologie sídel.

Venkovské oblasti jsou charakterizovány nižší hustotou obyvatelstva, vyšším věkovým průměrem a vyšší nezaměstnaností, se sklonem k ekonomickým výkyvům. To souvisí s i dnes převládající zemědělskou funkcí venkova.

Čmejrek (2008) prezentuje venkovskou obec jako protiklad města, oblasti dělí na městské a neměstské.

Naopak Bernard et al. (2011) tvrdí, že na malém území, jakým je ČR je přesná rozlišující definice problematická, protože se městské i venkovské prostředí prolínají společensky a tedy nestačí geografické nebo demografické rozlišení.

Podle Binka (2007) lze venkovské aglomerace identifikovat podle následujících šesti parametrů v Tab1.

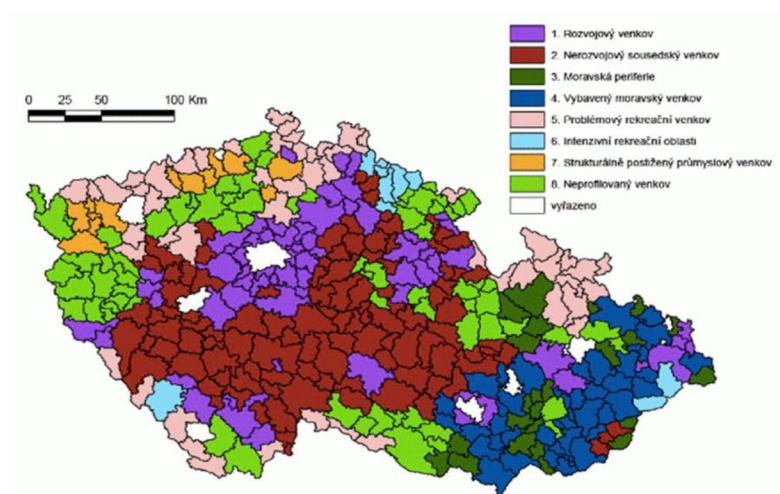
Tabulka 1 Kritéria vymezení venkovských sídel podle Binka

Kritérium	Hlavní znak
urbanistická struktura	rozvolněná zástavba, zemědělské statky, rozsáhlé veřejné prostory, nízký podíl zastavěných ploch
architektonické znaky	nízkopodlažní zástavba, integrace obytné a dalších funkcí, absence nájemního bydlení, individuální výstavba
sociální znaky	konzervativnost, tradicionalismus, sousedství, participace, kooperativnost, sdílení společné historie
ekonomické znaky	vyjíždka do zaměstnání, zaměstnanost v zemědělství, vyšší podíl samozásobitelství, kutilství
veřejná správa	označení obce, postavení obce ve struktuře veřejné správy
velikostní znaky	počet obyvatel, hustota zalidnění, rozloha, podíl zastavěné plochy

Podle unijní metodiky je za venkov považováno asi 80 % rozlohy ČR, kde žije přibližně 22,5 % obyvatel (Pělucha 2006).

Český venkov je specifický svým relativně hustým osídlením a vysokým počtem malých obcí, kdy další specifičností je fakt, že i velmi malá sídla mají vlastní samosprávu (Čmejrek 2009).

Podle metodiky, použité v prezentacích Programu rozvoje venkova České republiky vydávaných Ministerstvem zemědělství se sídelní systém dělí na tzv. příměstský venkov, tedy urbanizovaná území okolo obcí s počtem obyvatel nad 50 tisíc, jsou to venkovské obce v rámci městských aglomerací a tzv. venkov odlehlý, typický výraznějším dopadem nepříznivých socioekonomických vlivů (SZIF 2020).

Obrázek 1 Typologie venkovského prostoru v ČR podle Perlina

Z Obr 1 je patrné, že pozitivně se rozvíjející a společensky stabilní rozvojový venkov, s pozitivním migračním saldem je zejména v okolí velkých měst, ostatní typy lze označit za více či méně strukturálně znevýhodněné.

Tzv. nerozvojový typ venkova tvoří největší podíl rozlohy ČR, region tohoto typu bývají označovány jako vnitřní periferie, je pro ně charakteristický slabší ekonomický potenciál, nižší úroveň občanské vybavenosti, naopak vyšší pocit sousedské sounáležitosti a udržování tradičních společenských aktivit venkovské komunity. Jde o regiony s omezenou veřejnou dopravou, vzhledem k průměrnému věku relativně nižší nezaměstnaností a také malým objemem plynoucích dotací. V rakovnickém region je druhou kategorií tzv. neprofilovaný venkov s podprůměrnou občanskou vybaveností, nízkým populačním růstem a nejistým rozvojovým potenciálem (Perlín 2010).

OECD rozlišuje městský a venkovský prostor primárně podle hustoty zalidnění, a to na oblasti převážně venkovské, kde žije více než 50 % obyvatel ve venkovských obcích, přechodné s 15-50 % a na převážně městské oblasti s podílem obyvatel žijících na venkově do 15 % (OECD 2021).

Vzhledem k relativně hustému osídlení venkovského prostoru v ČR byla upravena její hranice z unijních 150 obyvatel na 1 km² na 100 (Binek 2007).

Kromě zmíněné mezinárodní definice OECD můžeme zmínit i jednu vyplývající ze sociologických studií venkovského prostoru, která je univerzálně aplikovatelná na venkovskou společnost, tou je studie Browna a Schaffta (2010), kteří venkov definují jako konzervativní a homogenní společnost s úctou k tradicím, která v současnosti díky technologiím, sociálním a demografickým změnám ustupuje, ale přesto si udržuje odstup „od center moci a vlivu“ a stále si zachovává „přírodní“ podstatu, odlišnou od městské, kterou prezentuje jako

„konstruovanou“. Do konkrétní polohy tuto teorii dostává, a vystihuje tím i jedno s obecných slabých míst zemědělství, srovnáním města jako elementu se silnou manažerskou úrovní, technickou kapacitou, dostatkem kvalifikované pracovní síly a finančních zdrojů, kde venkovu pak přisuzuje pravý opak. Jednou z dalších definic venkovské oblasti je významně nadprůměrný podíl obyvatel pracujících v zemědělství.

3.3 Historický vývoj českého venkova a jeho milníky na Rakovnicku

Do roku 1938 byl rozvoj českého venkova poměrně konzistentní, zemědělská výroba byla stabilní a společenský život na venkově fungoval za intenzivní participace veřejnosti. V té době ještě existoval silný vztah vlastníků k půdě jako základnímu atributu majetku a bohatství, který určoval sociální příslušnost, ale zároveň mezi sociálními vrstvami panovala sounáležitost a obyvatelé respektovali své tradiční společenské rozdělení. V té době převažovala malá hospodářství s výměrou kolem dvou hektarů půdy (Beranová & Kubačák 2010).

Prvním negativním milníkem v novodobé historii venkova byl odsun Čechů ze Sudet v roce 1938. Odsun, který začal odchodem osob provozujících svobodná povolání byl dokončen zabráním majetku obyvatelům české národnosti a jejich následným exodem do vnitrozemí.

Rakovnicko leží v Sudetech zhruba z jedné třetiny, v jeho západní části mělo mnoho obcí většinu obyvatel německé národnosti. I to bylo jedním z důvodů, proč na český venkov měl vliv následující odsun sudetských Němců po II. světové válce. Odsun dokončil rozvrat sociální kontinuity vývoje venkova, způsobil totální propad zemědělství a velký propad průmyslu. Znárodnění, kolektivizace a zároveň intenzivní výstavba sídlišť v Rakovniku dala venkovským obyvatelům další podnět k odchodu do města (Bednařík 2008).

Vysídlení logicky způsobilo propad počtu obyvatel na venkově, někde i o 45 %. Následné řízené i přirozené „dosídlování“ obyvateli z vnitřních venkovských oblastí, někdy i vedené snahou o bezplatné získání majetku po vyhnaných Němcích do oblastí Sudet přivedl mnohdy lidi bez vztahu k půdě a krajině, zemědělství a znalosti života na venkově a jeho specifík. To s sebou přinášelo vysokou fluktuaci zaměstnanců i rezidentů a nárůst kriminality (Blažková & Votrubová 2005).

Následná kolektivizace po únorovém puči v roce 1948 završila devastaci venkova nejen v regionech bývalých Sudet, ale v celé republice. Téměř obratem se z tradičního hospodaření na vlastní půdě stalo zemědělství zcela závislé na státu (Beranová & Kubačák 2010).

Na konci padesátých let už stát vlastnil naprostou většinu půdy i lesů, díky nekompetenci vedoucích zaměstnanců se už velké podniky začínaly propadat do ztráty (Blažek & Kubálek 2008).

V této době nastalo přerušení kontinuity sociálního života a vazeb na venkově.

Kolektivizace byla velice rychlá a nutno přiznat i krátkodobě ekonomicky efektivní. Spojení polí do velkých honů a nově používaná technika poměrně výrazně zvýšila produktivitu práce.

Po období kolektivizace, poměrně krátkém, přišlo období socializace venkova. Je to zhruba dvacet let stabilního vývoje z pohledu zemědělství a jeho ekonomiky. Po relativním uvolnění režimu po smrti Stalina a Gottwalda se trochu srovnala i společenská atmosféra, kdy bývalí sedláci mohli znovu participovat na rozvoji zemědělství na významnějších pozicích v rámci

zemědělských družstev. Kontrola půdy postupně přešla z formálních vlastníků půdy, členů zemědělských družstev, pod správu státu a jeho úřadů (Blažková & Votrubová 2005).

Práce v zemědělství je v té době výsadou starších generací, mladší obyvatelé venkova jsou motivováni a propagandou vybízeni k odchodu do měst a průmyslu.

Perlín et al. (2010) popisuje období industrializace, jako dominantní trend tehdejšího hospodaření, který měl vliv i na styl venkovského života a obecně venkova. V této době začal být prosazován unifikovaný životní styl města i venkova. Na venkov to přináší některé nevhodné fenomény, které tam ovšem vydržely až do devadesátých let minulého století. Vizuálně jsou dodnes patrné na architektuře a přežitých urbanistických počinech z té doby, zejména jsou to panelová sídliště, bytovky, kulturní domy a nákupní střediska a městské typy domů a vilek postavených svépomocí.

V 70. a 80. letech byla tendence koncentrovat zemědělskou výrobu do tzv. střediskových obcí, specializovaných sídel a jako společenský fenomén nastupuje budování rekreačních objektů a oblastí. Vznikaly velké zemědělské závody s obrovskými obhospodařovanými plochami a velkoobjemovými stájemi, počátek budoucích ekologických problémů (Perlín et al. 2010).

Útlum zemědělství v nestřediskových obcích a koncentrování investic ve střediskových měly za následek disproporční rozvoj venkova. Investičními akcemi bylo například budování vodovodů a kanalizací a celkové posilování infrastruktury, logickým následkem byl další nepřírozený přesun z menších obcí do větších.

Po roce 1989 nastal proces transformace direktivního hospodaření na tržní ekonomické prostředí, v zemědělství bylo zejména potřeba urovnat vlastnické poměry. Půda a majetek byly navraceny původním vlastníkům, některé státní podniky se přeměnily na soukromé a zemědělská družstva byla transformována (Baráková 2010).

Jako jeden z prvních počínů bylo legislativně zavedeno obnovení obecní samosprávy, obce mohly nově svobodněji ve svých kompetencích rozhodovat o svém hospodaření. Výsledkem byl hlavně výrazný nárůst počtu obcí, zejména těch v kategorii do 500 obyvatel. Původní předpoklad samospráv, tedy že v dosavadní politice dotací a financování investic jim bude umožněno dovybudovat standardní infrastrukturu jako dříve větším obcím, ukončila změna daňového systému, která vstoupila v platnost v roce 1992. Podle nové legislativy se příjmy obcí odvíjely od přepočteného výnosu z daně z příjmu rezidentů, malé obce tak zůstaly odkázány na pomoc státních dotačních programů (Perlín et al. 2010).

Způsob transformace, kdy většina zemědělských družstev zůstala jako nástupnická organizace v téměř nezměněné velikosti, formoval jedno ze specifíků českého zemědělství, tj. mnoho relativně velkých podniků, byť různých právních forem (Konečný & Hrabák 2016).

Dominantní výrobní faktor zemědělství, tedy půda, byla zdrojem potíží z důvodu jejího roztržitého a mnohdy nejasného vlastnictví. Například Divila (2004) nevyjasněné vlastnické poměry uvádí jako jeden z důvodů, které vedly k časté platební neschopnosti nástupnických družstev po roce 1989.

Často se upouštělo od hospodaření v méně úrodných oblastech, kde se plochy nechávaly ležet ladem bez kosení a byly tak příčinou zaplevelování celých oblastí. Velkým problémem byl rostoucí tlak na využití původně orné půdy na suburbanizaci okolí větších měst, zejména ze strany investorů a developerů (Perlín et al. 2010).

V letech 1990-1993 došlo k poklesu zemědělské produkce o téměř 1/4 jako důsledek zrušení spotřebitelských dotací u potravin, to bylo důvodem odchodu téměř poloviny zaměstnanců ze zemědělství (Baráková 2010).

Novým prvkem v zemědělském podnikání a obecně ve společnosti byl ekologický aspekt. Bylo přijato několik limitujících zákonů na ochranu životního prostředí, markantní byla například nulová, dosud běžná, tolerance nepovolených skládek a nově zavedené hodnocení vlivu staveb na životní prostředí. Otevřením trhu vzrostly ceny chemických hnojiv a prostředků na ochranu rostlin, což mělo sekundárně pozitivní vliv na kvalitu půdy a vod, jelikož zemědělci nebyli schopni dřívější obvyklé dávky ufinancovat (Bičík & Jančák 2005).

3.4 Vznik a vývoj Společné zemědělské politiky Evropské unie

Od vzniku až po současnost je zemědělství jedním z dominantních témat evropské politiky a jedním z hlavních příjemců zdrojů z unijního rozpočtu. Poválečná obnova hospodářství měla vést k potravinové soběstačnosti Evropy. Původní dotace vázané čistě na zemědělskou produkce se postupně modifikovaly do podpory komplexního rozvoje venkova a životního prostředí.

Svatoš (2009) vidí počátky už na konci 19. století, kdy Evropa uzavřela své trhy levnějšímu obilí ze zámoří, paradoxně místo aby evropské země čerpaly výhody levného importu, zvolily defenzivní přístup a zavedly na obilí vysoké dovozní tarify.

Prvním stupněm evropské integrace bylo spojení Belgie, Francie, SRN, Itálie a Nizozemska v rámci Evropského sdružení uhlí a oceli.

Společná zemědělská politika je definována již v tzv. Římské smlouvě zakládající Evropské hospodářské společenství v roce 1957. Například Garzon (2006) shrnuje její primární principy na zvýšení produktivity, zajištění spravedlivé životní úrovně zemědělců, stabilizaci trhů a zajištění dostupnosti produkce za adekvátní cenu pro spotřebitele.

Obecně je jedním z nejsilnějších principů SZP jednotnost trhu, resp. volný pohyb produktů mezi zeměmi společenství, preference unijní produkce a finanční solidarita.

Rovněž podle Garzon (2006) se v počátku jednalo v podstatě a zejména o dohodu mezi Francií a Německem, kdy Francie prosazovala svoje zemědělské zájmy a volný trh se silnou regulací, naopak Německo nebylo zemědělsky soběstačné a svou ekonomiku soustřeďovalo na průmysl. Výsledkem byl kompromis v podobě dohody, že cena zemědělských komodit bude regulatorně udržována na relativně vysoké úrovni cen německých. Zemědělství měly stimulovat tři principy – jednotný trh, bez bariér, se stejnou cenovou úrovní, finanční solidarita – společný rozpočet a tzv. zásada preference komunity čili import pouze toho zboží, které producenti zemí EU nevyrobí.

SZP byla primárně založena na principu intervenčních nákupů zemědělské produkce od výrobců při poklesu její ceny pod dohodnutou úroveň.

Další garancí pro zemědělské producenty byly minimální ceny stanovené pro obiloviny, mléčné výrobky, hovězí maso a cukr.

V 70. letech byl vývoj SZP stále příznivý, díky garanci cen zemědělci zvyšovali svou produkci a rostla míra soběstačnosti. Postupně politika relativně bezrizikové podpory cen vedla

k nadprodukcí v některých komoditách, problém způsobilo i zhroucení tzv. Brettonwoodského režimu fixního směnového kurzu, které způsobilo rozdíly mezi jednotlivými národními cenami produkce a nastávající ropná krize (Buckwell 2019).

V roce 1973 se původní EHS rozšířilo o další tři státy, Dánsko, Irsko a Velkou Británii, poté o další tři, Portugalsko, Řecko a Španělsko a následně v roce 1995 bylo přijato Rakousko, Finsko a Švédsko, těchto 15 států bývá označováno jako původní EU-15 (EK 2020).

Jako nežádoucí externalita záruk a protekcionismu se koncem sedmdesátých let začala stávat problémem nadprodukce, která odčerpávala značné sumy nákladů z unijního rozpočtu. Farmáři byli motivováni ke zvyšování produkce, po níž nebyla poptávka. Vyplácela se intenzifikace výroby, což sekundárně poškozovalo životní prostředí. Neefektivní produkcí s garantovanou cenou a výkupem se stali unijní producenti konkurenceneschopnými na světovém trhu.

Cíle SZP jsou v principu stejné od Římské smlouvy, byť prošly postupně několika reformami. Vošta (2011) je shrnuje na jednotný volný trh, preferenci a podporu lokální produkce a finanční solidaritu, tedy participaci na společném rozpočtu.

Kritickým momentem a podnětem pro první reformy bylo naplnění primárního cíle společné politiky, tedy poválečné nasycení poptávky a zvyšování produkce, které se ovšem v 70. a 80. letech změnilo na vysoce nákladnou potřebu řešení nadprodukce (Michalčáková et al. 2015).

Až do devadesátých let minulého století byla zemědělská politika založena na silném protekcionismu, uzavřenosti trhu regulatorními nástroji. Trh byl v nerovnováze a produkce neefektivní. Reforma byla nutná i z důvodu tlaku na liberalizaci světového trhu ze strany GATT – Všeobecné dohody o clech a obchodu Světové obchodní organizace (WTO).

Od 80. let, jak už bylo zmíněno, byla jedním z hlavních problémů společného zemědělského trhu a politiky nadprodukce. Například Knudsen (2009) hodnotila primární tržní intervence SZP negativně právě z důvodu, že téměř bezriziková produkce vytvářela přebytky, jejichž výkup garantoval stát. Subvence navázané na výrobu způsobovaly neefektivní neekonomickou nadprodukcí, systém přetrvával téměř třicet let, než se podařila jeho reforma.

I přes zavedení limitů na garantované ceny produkce a kvóty na některé komodity nebyla produkce ekonomická a náklady na SZP stále neadekvátní.

V roce 1988 dosáhl unijní rozpočet z důvodu enormní zátěže na financování zemědělství téměř hranice finančního kolapsu.

Kromě neřízené nadprodukce se současnou ztrátou konkurenceschopnosti vedly první dotační programy také k negativním vlivům na životní prostředí, nadprodukce byla bez environmentálních opatření dosahována intenzifikací výroby (Mathews 2013).

Pokusem o nápravu byla tzv. McSharryho reforma z roku 1992, která omezila dotace spojené s objemem produkce a přesunula podporu k subvencím souvisejícím s výrobními faktory (Garzon 2006).

Po vstupu Rakouska se začal prosazovat tzv. evropský model zemědělství s důrazem na jeho tzv. multifunkčnost, tedy i vlivem na kulturní stav krajiny a ochranu přírodních zdrojů, začíná se formovat tzv. druhý pilíř SZP (Bečvářová 2007).

Důsledkem snahy o přiblížení unijních cen cenám světovým, bylo snížení cenových intervencí a podpor, a to zejména u obilnin a hovězího masa. Implementace změn podle MacSharryho

přesunulo do pozadí intervence a podpory a zvedla význam kompenzací. Reforma nazvaná po evropském komisaři pro zemědělství Rayovi MacSharrym měla zemědělským producentům pomoci kompenzovat výpadek příjmů způsobený snížením intervenčních cen a poprvé zavedla přímé platby.

Poprvé se objevila myšlenka tzv. decouplingu, tedy oddělení podpor od produkce a opatření v podobě ponechání podílu půdy ladem.

Ani MacSharryho reforma nedokázala dostatečně snížit objem financí z evropského rozpočtu plynoucí do zemědělství, ty dosahovaly stále výše zhruba 40 miliard Eur. Evropská komise se rozhodla ještě snížit tržní intervenční ceny, a naopak cílit podporu do rozvoje venkova obecně. Podle Vošty (2010) byl stěžejním motivem pro rozhodnutí o nutnosti reformy neúnosný fakt, že SZP byla adresátem 80 % unijního rozpočtu a bylo nutné hledat kompromis mezi významným snížením nákladů na podpory a udržení adekvátních příjmů zaručených zemědělcům.

MacSharryho reforma se minula cílem i v oblasti snahy o dorovnání cen produkce na světové ceny, došlo k poklesu cen obilovin a hovězího masa, ale opět nastala nadprodukce a s ní spojené zvýšení rozpočtových nákladů (Markovic 2012).

Gorton (2008) jako jeden z dalších podnětů k nové reformě uvádí i přípravu SZP na dosud největší rozšíření EU o deset nových států ze střední Evropy a bývalého východního bloku, vznik EU-25. Nastavení jednotné politiky ovšem vnímá kriticky, jako nerefluktující podmínky venkova v nově vstupujících státech.

Podmínky pro vstup nových států byly dohodnuty na summitu EU v Kodani.

V rámci nové reformy, Agendy 2000, byla nastavena tzv. kontrola podmíněnosti – cross compliance, která spojuje nárok na dotaci s povinností hospodařit v souladu s ekologickými pravidly udržitelného rozvoje. Byla i stanovena strukturální opatření s cílem sociálního rozvoje venkova. Byl prezentován tzv. druhý pilíř SZP, který zdůrazňoval nutnost diverzifikace venkova pro jeho rozvoj. Reforma řešila nebo měla snahu řešit konkurenci na vnitřním i vnějším trhu, bezpečnost a kvalitu potravin a zaváděla environmentální standardy v zemědělství za současného zjednodušování legislativy (Garzon 2006).

Přímé platby tvořily tzv. první pilíř SZP a nově zaveden byl pilíř druhý, jako implementace politiky rozvoje venkova. Převážná většina podpor směřovala stále do prvního pilíře, ale více se prosazovala myšlenka multifunkcionality venkova (Markovic 2012).

Agendu 2000 dále upravovala tzv. Mid-Term Review – Fischlerova reforma, která nadále snižovala subvence na produkci a nově zavedla jednotnou platbu na zemědělský podnik tzv. single payment scheme – SPS. Systém SPS nahradil podporu vázanou na produkci, výše dotací již nezávisela na objemu výroby. Pokračovalo akcentování cross compliance kontroly souladu produkce a welfare postupů a environmentálně trvale udržitelného rozvoje (Markovic 2012).

Režim SPS se skládal ze dvou složek, jednotné platby za farmu – SFP a jednotné platby na plochu – SAPS. Ne všechny státy EU převzaly režim jednotných plateb stejně, SFP zavedly jen některé země ve dvou vlnách a systém SAPS využily zejména státy nově přichozí, mezi nimi i Česká republika (Markovic 2012).

Fischlerova reforma byla počátkem cílení SZP na rozvoj venkova, zásadním krokem bylo zavedení tzv. modulace.

Modulace umožňovala přesun zdrojů z prvního pilíře do druhého, byl to předstupeň v budoucnu prosazované degresivity plateb, omezení a zastropování dotací pro velké farmy. Stále se prosazovala extenzivní zemědělská činnost. Svou roli v novém směřování SZP hrálo i rozšíření EU o nové státy a tím vůle k přehlasování prosazovaných zájmů Francie, která podporuje spíše silnější intervence. Významnou roli v rámci reformy hrál tehdejší evropský komisař pro zemědělství Franz Fischler, který inicioval jednání nejen se zástupci zemědělských organizací, ale i se zástupci organizací spotřebitelských a ekologických. Fischlerova reforma byla ve své době největší změnou SZP (Swinnen 2010).

Právě prostřednictvím zmíněné modulace zdůraznila Fischlerova reforma politiku rozvoje venkova – tzv. druhý pilíř Společné zemědělské politiky.

Fischlerova reforma měla za cíl posílení konkurenceschopnosti zemědělství, snížení přímých plateb, úplné zrušení jejich závislosti na objemu produkce, navýšení objemu fondů na rozvoj venkova ze 4 na 10 mld. EUR, podporu ekologického zemědělství, redefinici LFA, zavedení kontrol podmíněnosti a stanovení maxima podpor pro jednu farmu na limit 300 tisíc EUR (Kučerová 2010).

Podle Michalčákové et al. (2015) bylo zásadní zavedení dvou pilířů, kde druhý je primárně určen k financování podpor rozvoje venkova, ale zajišťuje i dotace pro zemědělce a skutečnost, že pro období 2007-2013 byl poprvé stanoven rozpočtový rámec pro celé programové období.

Po roce 2013 už SZP zdůraznila novými pravidly pro ekologickou složku přímých plateb – greening, environmentální stránku a problematiku zemědělství, která touto podmíněnou složkou motivovala zemědělce k používání ekologicky šetrných technologií (Matthews 2013).

Tab 2 chronologicky shrnuje jednotlivá programová období SZP se stanovenými cíli a nástroji tak, jak byly prezentovány unijními autoritami v důvodových zprávách v rámci schvalovacích procesů a jak byly prezentovány veřejnosti.

Tabulka 2 Vývoj SZP chronologicky, cíle a opatření k jejich dosažení

Etapa	Cíle	Nástroje
1957 - konec 60.let	Potravinová soběstačnost EU	Společná organizace trhu - "SOT" - intervenční/garantované ceny a prahové ceny dovozu
	Zvýšení produktivity	Vývozní subvence
	Stabilita trhu potravin a zemědělských produktů	Dovozní cla
70. - 80. léta	Podpora konkurenceschopnosti na světovém trhu	Snížení intervenčních cen, zavedení produkčních kvót a zastropování celkových výdajů do zemědělství.
	Snížení nákladů na SZP a jejího podílu z EU rozpočtu	Podpora extenzivního zemědělství

Rok 1992 - MacSharryho reforma	Stabilizace příjmů farmářů	Kompenzační platby za omezení produkce
	Oddělení podpor od produkce - decoupling	Zavedení přímých dotací
	Ochrana životního prostředí	Snížení intervenčních a prahových cen
	Podpora regionální produkce	Podpora předčasného ukončení činnosti
	Zvyšování konkurenceschopnosti na světovém trhu	Podpora diverzifikace farmářské produkce
Rok 1999 - Agenda 2000	Podpora tržního hospodaření	Zastropování výdajů do zemědělství
	Rozvoj a podpora venkova	Zavedení druhého pilíře – Rozvoj venkova
	Ochrana životního prostředí a trvale udržitelná produkce	Kompenzace pro LFA/ANC oblasti a oblasti s environmentálním omezením
	Zajištění nezávadnosti a kvality potravin	
Rok 2003 - Fischlerova reforma	Podpora produkce vázané na poptávku spotřebitele	Přímé platby na hektar
	Ekologická rostlinná produkce a welfare zvířat	Cross compliance – kontroly podmíněnosti, kontrola dodržování standardů
	Podpora multifunkčního zemědělství	Decoupling – podpora oddělená od produkce, jednotná platba na farmu
		Modulace – systém postupného snižování přímých plateb
		Podpora mladých zemědělců
Kontrola stavu SZP v roce 2008	Zjednoduší systému podpor, zejména přímých plateb	Snížení administrativní zátěže, zjednoduší pravidla
	Připravenost na ekologické výzvy (klimatické změny, sucho, biodiverzita)	Zrušení set-aside – regulace produkce pro nárok na podporu
	Podpora objevování nových tržních příležitostí	Optimalizace cross compliance pravidel
	Podpora a rozvoj venkova	Optimalizace kvót a intervenčních opatření
	Podpora výzkumu a inovací	

Reformy v roce 2011 a programové období 2014-2020	Trvale udržitelná zemědělská produkce	Zavedení základní přímé platby aktivním zemědělcům
	Ekologická produkce a environmentální standardy	Podpora drobných farmářů a mladých zemědělců
	Rozvoj venkovského prostoru	Greening/ozelenění – podpora zachování trvalých porostů, udržování podílu neobhospodařované půdy, střídání plodin
	Zemědělství založené na znalostech a inovacích	Ukončení instrumentu kvót
Rok 2021 a nové programové období 2023-2027	Spravedlivější podpora menších podniků	Zavedení redistributivních plateb – plateb na první hektary
	Zvýšení důrazu na ekologickou produkci a příprava na podmínky Zelené dohody/Green Deal.	Nová definice aktivního podnikání
	Sbližování výše podpor mezi jednotlivými státy EU	Sociální podmíněnost – zlepšení pracovních podmínek v zemědělství
	Nově i podpora genderové vyváženosti podnikání a zaměstnání v zemědělství	Posílení Cross compliance
	Spolupráce výrobců – vyšší vyjednávací síla – vyšší konkurenceschopnost	Stanovení minima procent z rozpočtu jsoucí podnikatelům v ekorežimu, na rozvoj venkova, podporu klimatických opatření a eko operačních programů
	Zavedení tzv. krizové rezervy	Prevence krizových období - rezerva 450 mil EUR ročně
	Posílení vývoje, vědy, výzkumu a inovací – znalostní ekonomiky	

Zdroj: EK 2021, zpracování vlastní

Tab 3 sumarizuje cíle a prostředky k jejich dosažení stanovené pro aktuálně ukončené programové období, jehož parametry jsou pro tuto práci stěžejní.

Tabulka 3 Pilíře SZP 2014-2020

	I. pilíř	II. pilíř
Cíl SZP	Zavedení a dodržování environmentálních standardů Welfare Ochrana spotřebitele Zajištění stability příjmů zemědělců	Posílení konkurenceschopnosti Rozvoj venkova a jeho infrastruktury, vyvážený územní rozvoj, včetně vytváření pracovních míst Prevence klimatických změn a ochrana životního prostředí

Nástroje	Přímé platby Společná organizace trhů, prevence krizi s významným narušením tržní rovnováhy	Podpora předávání znalostí Zvýšení konkurenceschopnosti Podporování organizace hodnotového řetězce produkce potravin a řízení rizik v zemědělství Obnova a péče o ekosystémy Snižování emisí CO ₂ Podpora sociálního začleňování
Schválený rozpočet	291,273 miliard EUR na přímé platby 17,453 miliard EUR na tržní opatření	99,587 miliard EUR
Nová opatření	Greening Redistributivní platby Platby pro mladé zemědělce	viz nástroje
Spolufinancování z národních rozpočtů	Ne	Ano

Zdroj: Evr. parlament 2021, zpracování vlastní

Parametry nového období SZP čerpáme z veřejně dostupných zdrojů prezentovaných státními a unijními autoritami a institucemi, v době zpracování práce nebylo možné čerpat data z vědeckých publikací, koncepce a definitivní podoba ještě nebyla pevně dána a odbornou veřejností hodnocena. Z několika studií, které se zabývaly predikcí dopadu očekávaného snížení podpor velkým podnikům, můžeme zmínit Barnese et al. (2016), který šetřením mezi skotskými zemědělci zjistil, že 9 % z nich by v případě nastavené přísnější degresivity zvažovalo ukončení podnikání a zhruba polovina z nich by byla nucena zmenšit plochu hospodářství či intenzitu produkce.

První koncept budoucí zemědělské politiky pro období 2023-2027 byl předložen Evropskou komisí a zveřejněn už 1. června 2018. Prioritami i nadále budou podpora evropských zemědělců, zajišťování potravinové bezpečnosti, a to zároveň za zachování odolného, konkurenceschopného a udržitelného zemědělství (EK 2021).

V rámci zjednodušení systému podpor byla koncepce formulována v jednom strategickém dokumentu. Soulad s novým Green Dealem – Zelenou dohodou pro Evropu, jako dlouhodobou vizí směřování produkce a environmentálních opatření, ke kterému se členské státy EU zavázaly, zajišťují zejména strategie „od zemědělce ke spotřebiteli“ („farm to fork“ v originále) a Strategie v oblasti biologické rozmanitosti (EK 2021).

V lednu byl Ministerstvem zemědělství ČR odeslán Evropské komisi český Strategický plán Společné zemědělské politiky pro následující období. To obsahuje národní podmínky, které přizpůsobují podmínky jednotné SZP EU českému prostředí a jeho specifickým. Návrh Strategického plánu obsahuje nadstavbu unijní verze redistribuce přímých plateb (nově

nahrazeny akronymem BISS, místo stávajícího SAPS) na první hektary, které se navýšily na 23 % oproti 10 % minimálně požadovaným unijní politikou (MZe 2022).

Podpora tzv. prvních hektarů bude vyplácena plošně všem podnikatelům bez ohledu na výměru hospodářství.

Původní návrh minulé vlády počítal s redistribucí 10 %, aktuální vládou a zájmovými sdruženími byl diskutovaný i návrh na distribuci 30 %, výsledných 23 % tak lze považovat na konsenzus zúčastněných a kompromisní variantu. Vzhledem k neskrývané protektivní podpoře malých farem nebyl návrh pozitivně přijat vysokým počtem podnikatelů s podporou Agrární komory ČR a Zemědělského svazu.

Dalšími novými parametry SZP jsou vyhrazení čtvrtiny přímých plateb na ekologické zemědělské postupy.

Investiční dotace budou nově shora omezeny částkou 30 mil. Kč na místo stávajících 150 milionů. Významná změna nastala u výše míry kofinancování projektů z Programu rozvoje venkova, která se z 35 zvýšila na 65 %.

Novým pravidlem je nastavení horní hranice podpor na jeden investiční projekt, podle nových podmínek to bude 30 milionů oproti 150 milionům podle pravidel předchozích.

Jako historicky první zemědělská politika EU v sobě nová strategie zahrnuje i sociální rozměr zemědělství, které má za cíl zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců v zemědělství. Jako pravidlo „Sociální podmíněnost“ by mělo být od roku 2025 jednou z kontrolovaných podmínek pro vyplácení dotací.

Dalším diskutovaným mechanismem je tzv. „arachne“ – prozatím dobrovolná identifikace konečných příjemců dotací, uvažovaná rovněž od roku 2025.

Obecně je nová politika postavena na devíti formulovaných cílech, do značné míry postavených na základě cílů minulého programového období:

1. zajištění spravedlivého příjmu pro zemědělce
2. zvýšení konkurenceschopnosti
3. zlepšení postavení zemědělců v hodnotových řetězcích
4. opatření v oblasti změny klimatu
5. péče o životní prostředí
6. ochrana krajiny a biologické rozmanitosti
7. podpora generační výměny
8. rozvoj venkova
9. zajištění kvality potravin a ochrana zdraví

Praktickým cílem, které plán nové SZP deklaruje, je zjednodušení administrativní zátěže žadatelů a příjemců podpor.

Celoevropsky významná je podpora konvergence plateb, tedy jejich postupné sblížování a srovnávání na spravedlivější úroveň v rámci srovnání mezi jednotlivými členskými státy.

Mladým zemědělcům je i nadále určena mimořádná podpora v sumě 3 % zdrojů na přímé platby.

Nově se ve strategii cílů společné politiky objevuje zlepšení genderové rovnosti (EK 2021).

Reálnému dopadu na podnikatele v jednotlivých velikostních segmentech na Rakovnicku se budeme věnovat v praktické části této práce.

3.5 Vstup ČR do EU a její přistoupení k SZP

Naše zemědělství v letech před vstupem ČR do EU vykazovalo klesající podíl na HDP a bylo negativně ovlivněno zejména neúplnou transformací a neexistující ochranou zemědělských producentů před levnějším dovozem a nulovou podporou exportu. Zemědělství do té doby bylo zaměřeno pouze na produkci, management byl nerozvinutý a motivace zemědělců celkově nízká. Na druhou stranu koncentrace výroby umožňovala její specializaci (Vošta 2011).

Dohodu o budoucím přistoupení podepsala ČR již v 90. letech, kdy byly založeny předvstupní fondy, které měly pomoci přiblížit stav zemědělství ČR blíž k evropským standardům. Podpůrný garanční a lesnický fond vlastněný státem poskytoval zejména pomoc s financováním, dával garance na úvěry a subvence na úroky. Hlavními programy určenými pro přípravu na vstup byly SAPARD, PHARE a ISPA. SAPARD – Speciální přístupový program pro zemědělství a rozvoj venkova (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development), byl program přímo určený pro budoucí členské státy, které přistoupily do Unie v roce 2004 a cílil zejména na podporu konkurenceschopnosti zemědělství budoucích členských států a základ trvale udržitelného rozvoje venkova. Program PHARE (původně akronym programu Poland and Hungary Aid For Restructuring of Economies) byl založen pro rozvoj podnikatelských aktivit, podporu restrukturalizace zemědělství a nastavení systému zakládání institucí pro fungování SZP (Bičík 2005).

Podle Vošty (2010) lze procesy v zemědělství po vstupu ČR do EU rozdělit do několika etap, synchronizace a příprava opatření v letech 2004-2006, nastavení připravených opatření v letech 2007-2010, vyrovnávání stavu s úrovní EU v letech 2011-2013 a období plné adaptace od roku 2013.

Po vstupu do EU, v programovém období 2004-2006 čeští zemědělci, kromě přímých plateb, mohli čerpat unijní prostředky prostřednictvím dvou programů, Operačního programu „Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství“ (dále OP Zemědělství) a Horizontálního plánu rozvoje venkova (HRDP – Horizontal Rural Development Plan).

Baráková (2010) obecně dotační instrumenty dělí na podpůrné a dotační. Účelem podpůrných nástrojů je regulace trhu se zemědělskou produkcí, k dotačním nástrojům řadí přímé platby a platby z Programu rozvoje venkova. Nutnost podpor vidí zejména z důvodu závislosti zemědělců na přírodních podmínkách.

Opět podle Vošty (2010) byla tedy 1/3 zdrojů určena pro podporu rozvoje venkova v duchu rozvoje multifunkčnosti SZP. Hlavními operačními programy byly OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství, který se zaměřoval na podporu konkurenceschopnosti a Horizontální plán rozvoje venkova, prostřednictvím kterého byly financovány dodatečná opatření, např. podpora zalesňování nebo hospodaření v méně příznivých oblastech.

V dalším programovém období byly uvedené cíle stále více akcentovány. Podle metodiky SZIF byly přímé platby, jako hlavní opatření, doplňovány přechodnou vnitrostátní podporou z národních zdrojů, byly poskytovány podpory pro mladé začínající zemědělce, pro zemědělce

dodržující postupy příznivé pro ekologii a klima, tzv. greening, nejčastěji formou udržování trvalých travních porostů a udržování diverzity pěstovaných plodin.

Na produkci vázané platby byly distribuovány na vybrané plodiny, zejména vyznačující se specifickostí v pracnosti nebo nákladnosti pěstování, př. brambory, cukrová řepa nebo pro Rakovnicko typický chmel.

Důraz na zachování ekosystémů a podporu environmentálně příznivých opatření a postupů byl dominantním cílem jak následujícího období 2014-2020, které je vzhledem ke zpoždění s přípravou a schvalováním nové legislativy stále v oficiální platnosti po přechodné období, tak je i hlavním tématem připravované metodiky pro období další (MZe 2020).

Podle Bečvářové (2013) doznala po vstupu do EU změna skladba rostlinné produkce. Obiloviny minimální, k poklesu došlo u brambor a cukrové řepy. Markantní zvýšení produkce nastalo u řepky, kde se z cca. 100 tisíc hektarů v roce 1990 po vstupu do EU zvýšila pěstební plocha až trojnásobně. Živočišná výroba zaznamenala výrazný pokles produkce v téměř všech segmentech.

Podpory PRV vycházely ze šesti priorit definovaných v nařízení Evropského parlamentu a Evropské rady viz Tab 4, novým opatřením proti předchozímu programovacímu období bylo zařazení upravující dobré životní podmínky hospodářských zvířat, naopak nově nebyla mezi podpory zařazena kompenzace při předčasném ukončení zemědělské činnosti.

Tabulka 4 Šest priorit PRV 2014–2020 a výše na ně alokovaných zdrojů

Priorita	Zdroje
1. Podpora předávání znalostí v zemědělství	117 mil. EUR
2. Podpora konkurenceschopnosti	517 mil. EUR
3. Podpora organizace potravinového řetězce a welfare zvířat	152 mil. EUR
4. Obnova a zachování ekosystémů	1 954 mil. EUR
5. Podpora efektivního využívání zdrojů a podpora snižování uhlíkové stopy	23 mil. EUR
6. Podpora sociálního začleňování a hospodářského rozvoje venkova	230 mil. EUR

Zdroj: MZe 2020, zpracování vlastní

Vstup ČR do EU znamenal pro české zemědělce převahu výhod, zejména z pohledu zvýšení a stability příjmů a životní úrovně.

Baráková (2010) udává fakt, že odvětví zemědělství v národohospodářském postavení dosáhlo po dvou letech po vstupu do EU kladného hospodářského výsledku.

Logickým aspektem vstupu do EU byla nutnost etablovat se na unijním trhu, a tedy nutnost posílit konkurenceschopnost. Podmínky pro hospodaření, výše podpor jak z EU, tak z národních rozpočtů nebyly a nejsou identické v absolutní ani relativní částce (MZe 2020).

Obecnou specifičnost a úskalí českého zemědělského podnikání shrnuje Havlíček (2012), který popisuje zemědělskou produkci v ČR jako typicky velkovýrobního charakteru, s převahou nájemní práce a propachtované půdy, s relativně nízkou diverzifikací činností. Velké obhospodařované plochy skýtají potenciál pro realizování výnosů z rozsahu, ale snižují možnost pro řízení rizik, generují obecně horší vztah k půdě, nepříspěvají cíleně k podpoře zaměstnanosti na venkově a rozvoji lidského kapitálu.

Stejně tak Svobodová et al. (2011) poukazuje na fakt, že mnoho zemědělců z důvodu intenzivnější podpory rostlinné výroby upustilo od živočišné, která je méně zisková, stejně tak došlo i ke zúžení portfolia pěstovaných plodin, kdy producenti pochopitelně upouští od pěstování pracných a náročných druhů.

Relativně nízká je produktivita odvětví ve srovnání se zbytkem EU-27. Produktivita vztažená na půdu, vyjádřená jako hrubá přidaná hodnota v základních cenách nedosahuje podle údajů Eurostatu (2015) ani 50 % průměru a produktivita práce zaostává proti ostatním členským státům EU-27, resp. unijnímu průměru a je zhruba na 80 %.

Nízká produktivita, zejména ve srovnání s původní EU-15 je doposud stále vyvažována nízkou cenou práce, až trojnásobně nižší, a stále zhruba pětikrát nižší cenou půdy než v EU-15 byla v roce 2010 (Bašek et al. 2010).

Jako jednoznačně pozitivní lze hodnotit podporu hospodaření ve znevýhodněných oblastech, například podle Štolbové et al. (2012) by farmy v ANC bez dotací nemohly ze zemědělské produkce dosahovat kladné ziskovosti a musely by činnost ukončit.

3.6 Shrnutí a stručná charakteristika aktuálních dotačních titulů

3.6.1 Přímé platby

Pro účely této práce se budeme zabývat podmínkami pro aktuálně již minulé programové období pro roky 2014-2020, které bylo v platnosti i pro přechodné období roku 2021-2022 a výhledem na efekt, který bude mít nastavení pravidel SZP pro nové období let 2023-2027.

Přímé platby tvoří největší objem z celkových prostředků. Swinnen (2015) přímé platby prezentuje jako nástroj které umožňuje eliminovat negativní dopady zemědělské produkce. Podmíněnost dodržování ekologických postupů je jednou z podmínek pro možnost jejich čerpání.

Přímé platby jsou v EU dvojího typu a jedná se o tzv. tzv. decoupled payments – platby oddělené od produkce, v původních členských státech Single Payment Schemes (SPS), v nových členských státech byl je základním typem přímých plateb tzv. jednotná sazba na plochu – SAPS. Podpora je poskytována na hektar orné půdy, trvalých travních porostů, vinic, chmelnic a sadů, případně jiné explicitně vyjmenované kultury, evidované v systému LPIS.

Aktuálně jsou přímé platby pro české zemědělce nastaveny ve výši shodné se zemědělci v původních státech EU, této úrovně dosáhli postupným navyšováním v roce 2013. Specifikem SAPS plateb je jejich zmínění oddělení od produkce – decoupling a jejich vázanost na jednotku obhospodařované půdy (MZe 2020).

Programové období 2014-2020 stanovilo následující typy přímých plateb:

- Jednotnou platbu na plochu (SAPS), definice a určení již byla zmíněna
- Platbu pro mladé zemědělce, pro podporu podnikatelů do 40 let, která je vyplácena po dobu prvních pěti let podnikání ve výši 25 % SAPS plateb
- Platbu pro zemědělce dodržující postupy příznivé pro klima a životní prostředí, tzv. ozelenění/greening, jak definuje Michalčáková et al. (2015), výplata greeningu je podmíněna zřízováním EFA (ekologicky příznivých) ploch, diverzifikací plodin a uchováním nebo zakládáním travních porostů, stejně tak greening je vyplácen jako příplatek k SAPS platbě prostřednictvím jednotné žádosti
- Dobrovolnou podporu vázanou na produkci, vyplácenou na pracné a náročné plodiny a vybrané druhy živočišné výroby.

V roce 2019 bylo na SAPS platbách v rámci ČR zhruba 30 tis. žadatelům vyplaceno přes 12 miliard Kč (MZe 2020).

Zhruba stejnému počtu žadatelů jako v případě SAPS plateb bylo v roce 2019 vyplaceno cca 6,7 miliard Kč (MZe 2019).

Top-Up dorovnání ze státního rozpočtu bylo ve výši 30 % v roce 2004 až k postupně snižováno až k nulové podpoře v roce 2013. Po roce 2013 byly zavedeny tzv. Přechnodné vnitrostátní podpory (PVP), platby ze státního rozpočtu, které kompenzují podporu produkce, která byla u nás relativně nižší než ve straších členských státech EU. Dotace jsou určeny zejména na citlivé komodity typu chmel, brambor na škrob, přezvůkavce, ovce a kozy, chov krav na rozdíl od VCS bez tržní produkce mléka a zejména na zemědělskou půdu, které tvoří 70 % celé sumy PVP z téměř 600 milionů vyplacených v roce 2019 (SZIF 2021).

Michalčáková et al. (2015) shrnuje základní kritéria pro způsobilé žadatele o podpory – aktivní zemědělec dodržující podmínky cross compliance.

Podstatné je splnění parametrů kritéria pro aktivního zemědělce, Anania & D'Andrea (2015) je zjednodušeně prezentují jako ty podnikatele, pro něž je zemědělská výroba hlavním zdrojem obživy a v portfoliu produkce to není činnost marginální.

Cross compliance je systém do značné míry závislý na nastavení jednotlivými členskými státy, rámcově zastřešený unijními limity nebo doporučeními. Podmínky musí mít v jednotlivých státech právní ukotvení (Matthews 2013).

Kontroly podmíněnosti jsou odbornou veřejností poměrně akcentované téma, zajímavý je pohled Meyera et al. (2014), který systém cross compliance vidí jako podporu a kompenzace zemědělcům za jejich službu ekosystémům, které tvoří součást společenského blahobytu.

Juntti (2012) poukazuje na sankční stránku mechanismu kontroly, kdy vzhledem k faktu, že na dotace na greening je určeno 30 % z rozpočtu pro přímé platby, je při neplnění podmínek omezené čerpání dotačního potenciálu pro zemědělce velice citelné.

Podpory tržních cen tvoří jak podpory cen výrobců, tak i spotřebitelů. Nejvyšší podíl je vyplácen na podporách výroby elektrické energie ve formě tzv. zelených bonusů k výkupní ceně elektřiny pocházející z bioplynových stanic nebo fotovoltaických elektráren. Tyto podpory jsou v gesci nikoli Ministerstva zemědělství, ale Energetického regulačního úřadu.

Velká podpora směřuje k obecně prospěšným projektům typu „Ovoce a zelenina do škol“ nebo „Mléko do škol“, případně marketingovým podporám produkce typu označování „Zrozeno v EU“ pro zvyšování atraktivity lokální produkce na vnitřním trhu EU. Naopak se zcela upustilo od exportních subvencí, které nejsou poskytovány od roku 2014, a to zejména na základě požadavku WTO (MZe 2020).

3.6.2 Národní podpory

Národní podpory směřující do zemědělství jsou všechna opatření, prostřednictvím nichž jdou plně nebo částečně finance do odvětví ze státních zdrojů. Sciskalová & Münster (2014) národní dotace definují jako způsob, kterým mohou jednotlivé státy korigovat obecné nastavení zemědělské politiky EU, proto je jejich výše a určení ve všech členských zemích odlišné.

V ČR se jedná téměř výhradně o zdroje distribuované Ministerstvem zemědělství nebo Podpůrným a garančním rolnickým a lesnickým fondem.

Národní dotace mají za cíl udržení a rozvoj potenciálu zemědělství zejména v souvislosti s rozvojem venkova. Programy národní složky dotací podporují navazující zemědělskou produkci, potravinářství, vzdělávací činnost v oblasti zemědělství, podpora nestátním neziskovým organizacím, obnova a péče o kulturní fond venkova, kontrola stability genových rezerv a, z pohledu Rakovnicka podstatnou oblast, vodní hospodářství a vodní infrastrukturu.

Kassim & Lyon (2013) upozorňují, že korekce financování zemědělců z národních zdrojů není určena na překlenování hospodářské krize, ale naopak mají její vznik a dopad preventovat.

V letech 2018-2019 plynuly podpory zejména do oblastí zmírňování škod způsobených klimatickými výkyvy, zejména dlouhodobým suchem, a to ve výši cca. 3 miliard Kč, na welfare – zlepšení životních podmínek v chovu hospodářských zvířat téměř 2 miliardy Kč. Významnou položkou byl tzv. Nákazový fond, podporující činnosti proti rozšiřování nebezpečných chorob, kde subvence dosáhly 1,75 miliardy Kč a zhruba 1 miliarda Kč byla určena na dotaci projektů zvyšujících konkurenceschopnost, kde je předmětem podpory až 50 % nákladů na projekt a subjekt (MZe 2020).

Individuálně významnou podporou zemědělcům jsou dotace vyplácené prostřednictvím Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu. Suma podpor na nákup půdy a úhrady části úroků z investičních úvěrů dosáhla v letech 2018-2019 téměř 2 miliard Kč.

V roce 2019 bylo z národní složky dotací do zemědělství vyplaceno zhruba 23 miliard Kč (MZe 2020).

Rakovnicko se dlouhodobě potýká s problémy které zemědělcům způsobuje sucho, způsobené zejména polohou ve srážkovém stínu Krušných a Doupovských hor, který způsobuje deficit v ročním úhrnu srážek ve výši asi 100 mm.

Největšími plánovanými projekty v regionu Rakovnicko jsou vybudování vodních nádrží s navazujícími závlahami v obcích Senomaty a Šanov. Termín jejich výstavby je plánován na roky 2022–2025. Strategický plán kraje počítá i s investicí do renovace a budování závlahových systému v povodí Rakovnického potoka a vybudováním nového vodního díla Kryry. Plánované investice do vodohospodářské infrastruktury v regionu jsou zastřešeny programem Podpora

konkurenceschopnosti agropotravinářského komplexu a jsou na ně alokovány zdroje ve výši 3,4 miliardy Kč (MZe 2020).

3.6.3 Program rozvoje venkova v ČR

Evropská komise prezentuje SZP jako program s cílem zajistit občanům cenově dostupné potraviny a zemědělcům přiměřenou životní úroveň.

Hlavním instrumentem z pohledu zaměření na rozvoj venkova je Program rozvoje venkova (PRV), který patří soustavy programových dokumentů regionální politiky, která vychází z analýz příslušného regionálního rozvoje a propojuje je s doporučeními a programy jednotlivých orgánů státní správy (Majerová 2008).

Meyer et al. (2014) prezentuje PRV jako prostředek ke konkrétnímu cílení prostředků na obnovu ekosystémů pomocí podpory agroenvironmentálních opatření.

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova, fungující na principu programového financování uvolňuje prostředky oproti žádostem předloženým po výzvě do Programu rozvoje venkova ČR, PRV je nejvýznamnějším programem, který cílí na rozvoj venkovských oblastí.

Aktuálně se nacházíme v přechodném dvouletém období po ukončeném PRV 2013-2020. Jeho hlavním cílem byla podpora diverzifikace ekonomických aktivit ve venkovských oblastech s cílem zejména vytvářet nová pracovní místa a podporovat hospodářský rozvoj. Jednou z oblastí podpory je tzv. komunitně vedený místní rozvoj prostřednictvím programu LEADER („Liaison Entre Actions Développement de l'Économie Rurale“ z francouzštiny, tedy propojení aktivit rozvíjejících venkovskou ekonomiku).

Principy metody LEADER podporují rozvoj regionálního potenciálu hlavně podporou místních aktivních osob a subjektů spojených do tzv. místních akčních skupin (MAS), které propojují obvykle veřejný a soukromý sektor a úzce spolupracují s místní samosprávou. Hlavním cílem MAS je mobilizace občanských aktivit ve spolupráci s místními podnikatelskými subjekty za účelem řešení aktivních problémů regionu s výhledem i na jeho budoucnost, principem je aktivita „zdola-nahoru“. Efektem působení „zdola“ je hlavně znalost místních poměrů, problémů a potenciálu (MZe 2021).

Tomšík (2009) PRV popisuje jako systém, který podporou spojuje jinak historicky spjaté zemědělství a venkovský život, kdy zlepšováním konkurence zemědělců a péčí o životní prostředí dochází i ke zlepšování kvality života na venkově.

Politika rozvoje venkova má kromě obecné podpory venkovských oblastí v celoevropském měřítku tři hlavní priority, posílení konkurenceschopnosti, udržitelného zemědělství a hospodaření s přírodními zdroji a podpora územního rozvoje venkovských hospodářství včetně vytváření pracovních míst (Negré 2021).

3.6.4 Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond

Fond je vlastněn státem, jeho jediným akcionářem je ministerstvo zemědělství. Primárním účelem jeho založení bylo zajištění možnosti financování začínajícím a expandujícím zemědělským podnikatelům. Prostředkem, kterým fond zemědělským podnikatelům pomáhá je

zejména garance při získávání úvěrů, dotace úhrad úroků z nich a dotace pojištění produkce (PGRLF 2021).

Dotace pojištění plodin je významnou podporou pro zemědělce, sezónnost a přírodní vlivy jsou příčinou poměrně vysokého komerčního pojistného, podle Hampla (2016) využívá podpor ze strany PGRLF zhruba 60 % pojištěných zemědělců.

V roce 2020 bylo fondu poskytnuto 2,1 miliardy Kč ze státního rozpočtu a celá suma byla na dotační tituly vyčerpána (PGRLF 2021).

4 Metodika

Úvodem si shrneme parametry území, jehož stav a vývoj budeme posuzovat, Rakovnicko vykazuje jistá specifika, která ovlivňují skladbu typických dotačních titulů a následně formulujeme proces sběru dat a shromáždění informací a postup při jejich zpracování.

4.1 Charakteristika regionu Rakovnicko

Charakter zemědělství určuje zejména kombinace dvou faktorů, geografického a sociálně-ekonomického typu daného regionu.

Okres Rakovník leží v západní části Středočeského kraje, rozlohou necelých 900 km² patří v rámci kraje k těm menším. Většinu jeho plochy tvoří půda a lesy, cca 90 %, s tím souvisí jeho nejnižší hustota osídlení v rámci středních Čech, 62 obyvatel na 100 km² a 55 737 obyvatel v roce 2020 (ČSÚ 2021).

Základ hospodaření a podnikatelských aktivit tvořilo vždy zemědělství. V 19. století s rozmachem průmyslu se podnikání v oblasti rozšířilo o zpracovatelský a horní průmysl, v regionu je několik těžebních oblastí, ať už uhlí, tak i nerostných surovin a drobné podnikání vznikalo zejména v oborech na zemědělství navazujících, například pivovarnictví (Blažková & Votrubová 2005).

Podnikatelská aktivita a její rozvoj na Rakovnicku se nijak nevymyká republikovému průměru, počty podnikatelských subjektů koreluje okolo hodnoty 12 tisíc, meziročně mírně stoupá, z toho je kolem 400 podnikatelů zemědělských a přidružených (ČSÚ 2020).

Regionální příslušnost a podporu podnikání měly za cíl zejména za tímto účelem založená sdružení Svazek měst a obcí Rakovnicka, dnes již neaktivní a Místní akční skupina Rakovnicko.

MAS Rakovnicko vznikla v roce 2006 a v programu rozvoje venkova prostřednictvím Strategického plánu LEADER funguje od roku následujícího. Od roku 2009 podpořila přes 40 regionálních projektů obcí, zájmových sdružení a farmářů.

Soustřeďuje se na propagaci regionální produkce, mj. pod vlastní značkou „To právě“ a věnuje se vzdělávání a poradenství, jedním z cílů činnosti bylo zvýšení povědomí místních a obecně trhu o tradici pěstování chmele a pivovarnictví.

V oblasti působnosti MAS Rakovnicko je sdruženo 77 obcí s téměř 55 tisíci obyvateli. Pro nové programové období MAS počítá s rozšířením na 83 obcí s dalšími téměř tisíci obyvateli.

Z oblasti zemědělství se strategie MAS pro další období opírá kromě podpory environmentálně prospěšných krajinotvorných zásahů pro zvýšení retence vody v krajině, protierozních opatření a podpory biodiverzity o podporu diverzifikace produkce zemědělských podnikatelů, zejména na agroturistiku (MAS 2021).

Rakovnicko je i dnes podprůměrně urbanizovaný region, hojně využívaný k rekreaci.

V současné době není Rakovnicko územím se soustředěnými průmyslovými oblastmi a v zemědělství se významně ustupuje od intenzivního využívání zemědělské půdy.

Stále se jedná o území z hlediska ekologické stability relativně intenzivně využívané zemědělskou velkovýrobou, jako přírodě velmi blízká krajina je hodnocena oblast Křivoklátska (MAS 2021).

Z geografického hlediska je Rakovnicko regionem v západní části Středočeského kraje, leží na rozhraní Plzeňské pahorkatiny a oblasti Brd a Křivoklátské vrchoviny, kde se nachází nejvyšší a zároveň nejnižší body regionu podle nadmořské výšky, vrch Vlastec a údolí Berounky.

Vzhledem ke srážkovému stínu Krušných hor je Rakovnicko ohroženo suchem, jedním z cílů Místní akční skupiny je podpora investic do krajinnotvorných úprav vedoucích k dělení velkých půdních bloků na menší fragmenty, které podporuje jak biodiverzitu, tak pomáhá udržet vodu v půdě a krajině. Retenci vody napomáhají obnovy remízků, znovuzakládání mokřadů a zastiňování. Jednou z podporovaných investic plánovaných ve strategii SCLLD MAS Rakovnicko je budování zavlažování, zejména u chmelnic, prvků pro aktivní zachytávání srážkové vody jako například obnova malých rybníků a poldrů, budování přívodů vody a retenčních nádrží a zakládání liniových zelení u polí (MAS 2021).

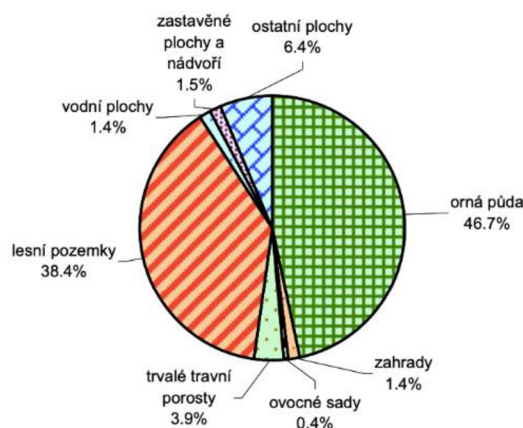
Rakovnicko vykazuje jeden z nejvyšších podílů zalesnění v kraji, v průměru o třetinu vyšší než v jiných okresech Středočeského kraje.

S relativně úrodnými oblastmi ve střední a severní části regionu souvisí také nadprůměrný počet obyvatel pracujících v zemědělství. Obecně míra nezaměstnanosti je v okrese Rakovník v rámci kraje relativně nižší, nicméně zároveň jeho obyvatelstvo vykazuje i nižší ekonomickou aktivitu a podprůměrnou úroveň vzdělanosti.

Zemědělství je jedinečné a typické svou produkcí chmelu, která je umožněna díky kvalitním červeným půdám zejména v severní části regionu. V jižní části se nachází chráněná krajinná oblast Křivoklátsko, biosférická rezervace UNESCO.

Z hlediska typu a kvality půdy a reliéfu se jedná dominantně o území s mírnou úrovní sklonitosti, rovinu s všesměrnou expozicí. Půda je hluboká s nízkou přítomností skeletu. Region je klimaticky mírně teplý a suchý s převažující hnědozemí a jak už bylo zmíněno, v severní oblasti červenicí. Celkově v rámci hodnocení se jedná o méně produkční bonitované půdně ekologické jednotky (VÚMOP 2021).

Území SO ORP Rakovník zaujímá plochu téměř 90 tis. ha (89 628 podle ČSÚ), z toho orná půda tvoří necelých 47 %, viz Obr 2.

Obrázek 2 Skladba zemědělské půdy na území SO ORP Rakovník

Podle klasifikace zemědělské půdy na Rakovnicku převládá typ řepařská, konkrétně řepařsko-obilnářská.

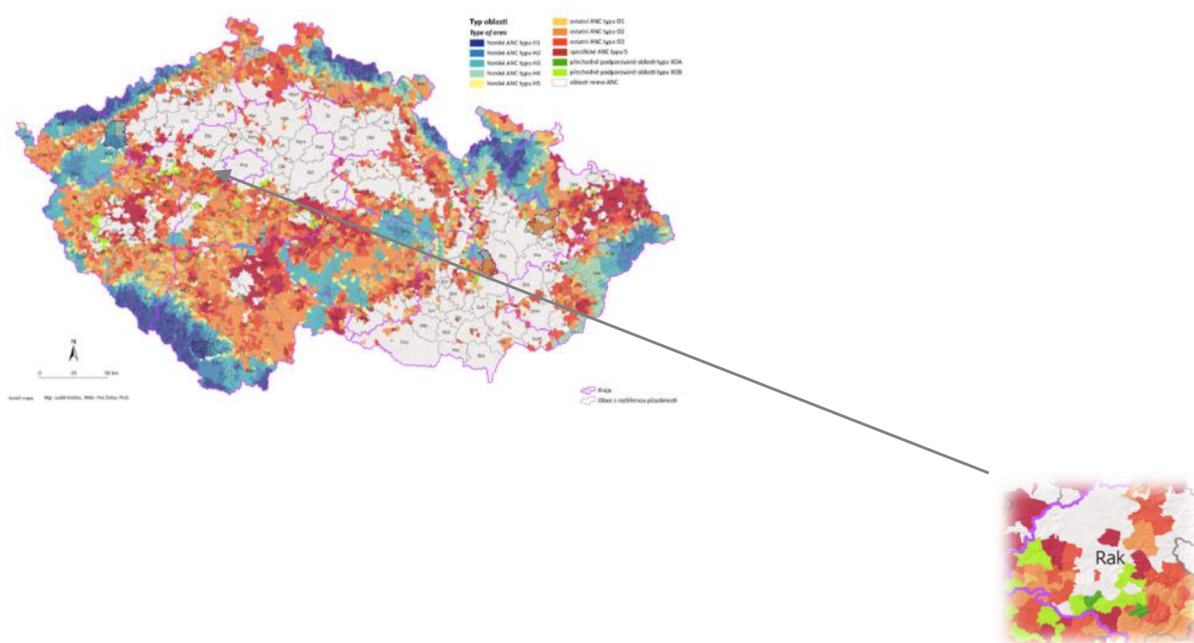
Jedním z vodítek pro klasifikaci úrodnosti půdy je její tzv. úřední cena. Stanovena je u nás dvěma způsoby, prvním je cena podle vyhlášky č. 298/2014 Sb., o stanovení seznamu katastrálních území s přiřazenými průměrnými základními cenami zemědělských podniků, ve znění příslušných vyhlášek. Tato cena se využívá zejména k určení výše daně z nemovitosti. Na Rakovnicku se vyhláškou stanovené ceny pohybují od 3,80 Kč do 8,59 Kč za m² (ASPI 2022).

Druhý způsob je přesnější, více reflektuje specifika území, které dělí podle kvality na menší bloky. Tzv. Bonitované půdně ekologické jednotky slouží k hodnocení produkční funkce půdy, v okrese Rakovník takto stanovené ceny za m² oscilují okolo hodnot stanovených vyhláškou 298/2014 Sb., jelikož ceny stanovené pro jednotlivé katastrální území, stejně jako všude, v podstatě průměrují ceny jednotlivých BPEJ na území. Legislativní oporu mají ve vyhlášce č. 441/2013 Sb., oceňovací vyhlášce. Tyto ceny, reprezentované pětimístnými kódy, se používaly i pro výpočet daně z nabytí nemovitých věcí, aktuálně již zrušené (Ort & Ortová 2017).

Z pohledu zemědělců a investorů jsou podstatné tržní ceny zemědělské půdy. Ty se v České republice pohybují v průměru mezi 20,00 – 40,00 Kč za m² (r. 2020), v okrese Rakovník se ve 3. čtvrtletí roku 2021 pohybuje v rozmezí 28,00 - 39,00 Kč/ m² (Cenová mapa půdy 2021).

Z pohledu dotační politiky je aktuálně významné členění půdy podle stupně omezení produkce a efektivity hospodaření. Vymezení tzv. ANC (akronym originálu „Areas with Natural Constraints“) oblastí nahradilo dříve používanou terminologii LFA oblastí.

Na Rakovnicku se nacházejí zejména v jeho jižní části u křivoklátských lesů, viz Obr 3.

Obrázek 3 Typologie a rozmístění ANC oblastí

ANC oblasti, jak už bylo zmíněno nahradily dříve evidované LFA, nedošlo pouze ke změně terminologie, ale celkově se změnila metodika posuzování míry znevýhodnění hospodaření na některých typech půd a půdních bloků, pozemků. ANC oblasti byly stanoveny pro možnost kompenzovat na nich hospodařícím zemědělcům ztráty způsobené zvýšenými náklady na produkci, oproti zemědělcům hospodařícím v místně obvyklých optimálních podmínkách (SZIF 2020).

Přechod z klasifikace LFA na ANC byl povinný pro všechny členské státy EU od roku 2019.

Rakovnicka se týkají kategorie dvě, a to ANC specifické a ANC z kategorie ostatní.

Podle metodiky Ministerstva zemědělství se oblasti s označením ANC ostatní posuzují ve dvou krocích, v prvním se určí a posoudí znevýhodňující vliv, např. nízká průměrná teplota, sucho, nevhodná a znevýhodňující struktura nebo kvalita půdy, a pokud některý z těchto faktorů působí na alespoň 60 % posuzované půdy, přejde se na druhý hodnotící krok, tím je vyřazení obcí, které omezení nějakým způsobem, nejčastěji investičním projektem nebo opatřeními překonaly. Podle stupně znevýhodnění se tyto ostatní ANC oblasti dělí do tří skupin (MZe 2018).

Specifické ANC oblasti jsou vymezeny na základě úrodnosti – výnosového potenciálu půdy. Pokud je nižší než 80 % průměru zbytku republiky bez horských oblastí nebo nižší než 90 %, navíc zároveň s podmínkou, že plocha větší než 50 % z posuzované oblasti musí být o sklonu vyšším než 7° (MZe 2018).

Z výřezu z Obr 3 je patrné, že se na Rakovnicku vyskytují ANC oblasti ostatní i specifické, zeleně označené oblasti X0A a X0B jsou bývalé LFA oblasti, které se podle nové metodiky za znevýhodněné již nepovažují. Platby kompenzací zemědělcům hospodařícím v těchto přechodných oblastech se budou od roku 2020 každý rok snižovat.

Zemědělsky využívaná půda tvoří zhruba polovinu plochy okresu, specifikem Rakovnicka je téměř 40% podíl zemědělců hospodařících na půdě kterou vlastní, krajský průměr je 20 %, běžně je kolem 80 % půdy propachtováno (FADN 2021).

Obvyklá výše pachtovného v regionu vykazuje setrvalý růst každoročně se jedná o meziroční nárůst o zhruba 5 %, časovou řadu 2016-2020 prezentuje Tab 5 (FADN 2021).

Tabulka 5 Průměrná výše pachtovného v Kč na 1 ha

	2016	2017	2018	2019	2020
průměrná výše pachtovného v regionu (Kč/ha)	2 125,35	2 222,45	2 332,45	2 407,26	2 584,28

Zdroj: FADN 2021

Dominantním typem plodin jsou obiloviny pěstované na Rakovnicku na zhruba 60 % orné půdy, tendence je setrvalá, ze tří čtvrtin produkci tvoří pšenice, následuje ječmen a ostatní druhy tvoří dohromady asi desetinu z plochy pěstovaného obilí.

Živočišná výroba je na Rakovnicku v rámci kraje podprůměrná jak v intenzitě chovu skotu, tak i prasat v přepočtu počtu kusů chovaných zvířat na 100 ha, ty se pohybují do 25 kusů skotu

a do 75 ks prasat. Růst produkce zaznamenává pouze chov drůbeže, byť jen mírný, v počtu chovaných kusů (ČSÚ 2021).

Okres Rakovník patří díky svým nezemědělským oblastem s horninovými přírodními útvary a náročným terénem, zejména lesům v okolí Berounky k oblastem s relativně nižším podílem obhospodařované zemědělské půdy.

Na Rakovnicku se nedaří okopaninám, výsadba se pohybuje v desítkách jednotek hektarů, cukrová řepa se nepěstuje vůbec, po obilninách je tak významnou plodinou řepka. Chmelnice, resp. půda vhodná pro pěstování chmele je v severozápadní části okresu.

Rakovnicko má mnohasetletou tradici pěstování chmele, chmelnice tvoří zhruba 5 % z celkové zemědělské půdy, což je po Lounsku druhý největší podíl v rámci ČR (ČSÚ 2020 šetření Agrocensus).

Novým prvkem v segmentu zemědělského podnikání v regionu jsou farmy s doprovodnými službami, které návštěvníkům nabízí svoje produkty, kontakt s chovanými zvířaty, ubytování nebo i vzdělávací programy pro turisty a zejména školy.

Problémem Rakovnicka jsou chátrající zemědělské areály, bez ohledu na to, jestli jsou využívány nebo nikoli, důvodem je nedostatek financí na jejich udržování a negativním efektem je estetická újma obcí i krajiny. Rozvoj turistiky omezují poničené komunikace s potenciálem využití jako turistické nebo cyklostezky, které jsou frekventovaně používané pro přejezd těžké techniky.

Region, resp. efektivita hospodaření trpí také nedostatkem srážek v některých oblastech, daných polohou ve srážkovém stínu a neexistencí retenčních nádrží (MAS 2021).

Sídelní struktura okresu Rakovník je velmi stará a rozložení obcí odpovídá historické úzké vazbě na přírodních podmínkách. K integraci původně relativně malých obcí docházelo v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, kdy z původních 102 obcí v roce 1961 bylo v roce 1980 obcí 50. Naopak po roce 1989 se v rámci v té době obvyklé tzv. dezintegrace 27 obcí osamostatnilo. Podle posledních údajů tvoří SO ORP Rakovník 83 obcí, z toho tři města a šest městysů (Bednařík 2008 a ČSÚ 2021).

Problémem infrastruktury je nízký podíl obcí s čističkami odpadních vod, aktuální jimi disponuje zhruba třetina a jen pětina obcí je napojena na přívod plynu, převládá zde stále poměrně neekologické vytápění tuhými palivy (ČSÚ 2021).

4.2 Použitá data a forma jejich zpracování

Základem pro zpracování analýzy dopadů unijní dotační politiky na zemědělství na Rakovnicku byly veřejné registry spravující informace o alokacích zdrojů jdoucích do odvětví, statistická data z obecných výkazů i speciálních šetření v rámci odvětví a v neposlední řadě konzultace s lokálním producentem.

Kromě údajů Státního zemědělského a intervenčního fondu, Českého statistického úřadu, Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půdy, Ministerstva zemědělství, včetně provozovaných oborových portálů a aplikací a dat publikovaných Evropskou komisí a Evropským parlamentem, byly v praktické části použity i data z šetření a studií zveřejněné Zemědělskou účetní datovou sítí – FADN a Ústavem zemědělské ekonomiky a informací.

Charakteristika regionu je podstatná pro zdůvodnění specifík místní produkce, unikátnost složení půdy, které umožňuje pěstování chmele, současně s její relativně nižší úrodností pro běžné plodiny, v kombinaci s polohou ve srážkovém stínu, a tedy trvalým deficitem srážek, vytváří charakteristické lokální parametry a místní zemědělci čerpají typickou skladbu dotačních titulů.

Deskriptivní data o regionu byla čerpána z veřejných statistik Českého statistického úřadu.

Primárním zdrojem dat pro analýzu efektu čerpání dotací byly databáze příjemců dotací poskytnuté Státním zemědělským intervenčním fondem (SZIF). SZIF publikuje seznamy příjemců za dva poslední fiskální roky na svých webových stránkách. Pro možnost pracovat s ucelenou časovou řadou byly pro účely zpracování analýzy vyžádány od SZIF údaje z let 2016-2019, a to na základě žádosti dle zákona 106/1999 Sb., Zákona o svobodném přístupu k informacím. Delší časovou řadu nebylo od SZIF možné získat, z důvodu změny metodiky správy dat i z důvodu, že nejsou ze zákona povinni data za starší období uchovávat a předkládat.

Zdrojem pro srovnání velikostí podniků a jejich absolutní a relativní počty a podíly na obhospodařované půdě byly databáze zemědělských podnikatelů za souhrnných zemědělských účtů periodicky publikovaných za kalendářní rok Českým statistickým úřadem a Zelené zprávy Ministerstva zemědělství.

Portál Ministerstva zemědělství byl zdrojem údajů o sazbách a parametrech jednotlivých dotačních titulů v posuzovaných letech 2016-2020.

První operací s daty bylo jejich seřazení, selekce pouze těch dotačních titulů, které jsou relevantně vztažitelné na plochu, tzn. oddělení podpor živočišné výroby, mimořádných podpor typu dotací pro mladé zemědělce nebo za předčasné ukončení činnosti a jednorázových investičních dotací.

Pro sumarizaci základních dat jako je počet podnikatelů celkem, průměrná výměra a sumy dotací v regionu byl použit celý základní statistický soubor.

Podniky v regionu byly rozděleny do pěti skupin a rozříděny podle plochy do pěti velikostních kategorií, následně vypočteny jejich absolutní sumy hektarů, průměry v daných škálách a jejich relativní četnosti. Data byla porovnána s celorepublikovými údaji publikovanými Českým statistickým úřadem.

Pro další šetření byl základní soubor zúžen na tři výběrové soubory, rozdělené podle příslušnosti do velikostních úrovní podle obhospodařované plochy. Segment nejmenších podnikatelů do 150 hektarů tvoří nejobsáhlejší soubor, pro další analýzu byl zredukován na reprezentativní výběrový soubor tak, aby v něm byly proporčně zastoupeni zemědělci z každé úrovně. Skupiny středních a největších podnikatelů, tedy úrovně 150-500 a 500 a více hektarů, byly vzhledem k počtu prvků ponechány v úrovni základních souborů.

Zkoumané hypotézy vycházejí ze sum neinvestičních dotací vztažených na plochu, na níž zemědělec hospodáří. Plochy hospodářství jsme získali ze sum SAPS plateb jejich vydělením roční sazbou. Na obhospodařované hektary jsme následně vztáhli součet přijatých dotací typu přímé platby.

Pro porovnávání mezi skupinami byly použity průměrné hodnoty.

Pro model změny příjmů po nastavení pravidel nové SZP bylo kalkulováno rovněž s průměrnými hodnotami, nové sazby byly porovnány se sazbami SAPS plateb a greeningu v roce 2020.

V další části práce byla provedena analýza hospodaření společnosti ZEM-INVEST a.s., která byla vybrána jako reprezentant segmentu největších lokálních producentů. Pro účely práce jsme měli k dispozici detailní portfolio dotačních titulů, které podnik čerpá, na základě osobní konzultace s předsedou představenstva a finanční ředitelkou společnosti byl odprezentován i subjektivní názor zemědělce na SZP a dotační systém, jeho důležitost v rámci hospodaření společnosti a úspěšnost v žádání o jednotlivé typy podpor.

Pro srovnání byla na základě veřejných zdrojů, tedy ze SZIF a Obchodního rejstříku analýza dalších dvou podniků z kategorie malých a středních a porovnána závislost tržeb a hospodářských výsledků na přijímaných dotacích zástupců jednotlivých velikostních skupin.

Cílem analýzy bylo posouzení míry ekonomické závislosti na přijímaných dotacích, zjištění podílu neinvestičních dotací na příjmech a hospodářském výsledku.

Dále byla zpracována modelová kalkulace předpokládané změny příjmů z v novém programovém období. Vzhledem k plánované 23% redistribuci pro podporu tzv. prvních 150 hektarů bylo provedeno srovnání dopadu na průměrných hodnotách v kategoriích podle plochy.

5 Výsledky

Jednou z hodnocených hypotéz práce je posoudit relevanci obecného přesvědčení, že dotační politika, tak jak byla v minulých programových obdobích nastavena, přináší benefity, tedy zejména relativně vyšší příjmy, velkým podnikům, dominantně podnikům právnických osob, kapitálovým společnostem.

Tabulka 6 Velikostní skupiny zemědělských podniků v ČR podle výměry

Velikostní skupiny podniků podle výměry (ha)	Podniky celkem			
	počet		výměra	
	absolutní	%	ha	%
nad 1000 ha	887	1,9	1 704 109	48,2
500+ ha	849	1,8	611 406	17,3
do 500 ha	6 064	13,0	909 511	25,7
do 50 ha	38 753	83,2	308 800	8,7
Celkem	46 553	100	3 533 826	100

Zdroj: MZe, 2020, zpracování vlastní

Jak vyplývá z dat v Tab 6 téměř 85 % zemědělských podnikatelů v ČR hospodaří s méně než padesáti hektary půdy, dohromady ovšem hospodaří na necelých deseti procentech zemědělské půdy. Necelé jedno procento tvoří podniky hospodařící na ploše nad dva tisíce hektarů a ty jsou adresáty čtvrtiny dotací v podobě přímých plateb.

Na konferenci Evropské komise, kde se řešily první návrhy optimalizace SZP pro nové programové období „The Future of Food and Farming“ byl prezentován stav v minulém období, kdy 20 % největších podniků je příjemcem 80 % plateb do systému (EK 2017).

Z dat, která analyzovala FADN, zveřejněných na webových stránkách Asociace soukromého zemědělství ČR vyplývá, že v posledních letech jsou podnikatelům – právnickým osobám, vypláceny provozní podpory o téměř 20 % vyšší než podnikům fyzických osob, tedy zejména malým a středním podnikům a rodinným farmám (ASZ ČR 2021).

Tato tvrzení byla podkladem pro stanovení hypotéz diplomové práce a v její následující části posoudíme, zda se jedná o obecně platné poměry a popsaná anomálie je vysledovatelná i rakovnickém regionu.

Další tabulka ukazuje změnu v některých ukazatelích, počtu zemědělských podniků celkem, počtech podle formy podnikání a změnu v průměrné výměře obhospodařované půdy během posledních dvou desetiletí.

Tabulka 7 Změna ukazatelů, počty a průměrné výměry ČR mezi roky 2000 a 2020

		2000	2020	změna /%/
Zemědělští podnikatelé celkově	počet	39 082,00	28 909,00	- 26,03
	plocha zemědělsky využívané půdy /ha/	3 623 929,00	3 493 609,00	- 3,60
	průměrná velikost farmy /ha/	93,00	121,00	30,11
Podniky fyzických osob	počet	39 198,00	24 648,00	- 37,12
	plocha zemědělsky využívané půdy /ha/	943 182,00	1 042 605,00	10,54
	průměrná velikost farmy /ha/	26,00	42,00	61,54
Podniky právnických osob	počet	2 884,00	4 261,00	47,75
	plocha zemědělsky využívané půdy /ha/	2 680 746,00	2 451 004,00	- 8,57
	průměrná velikost farmy /ha/	930,00	575,00	- 38,17

Zdroj: ČSÚ, 2021

Z dat v Tab 7 vyplývá, že za posledních 20 let došlo k poklesu počtu podnikatelů v zemědělství o zhruba čtvrtinu. Průměrná plocha farmy se oproti předpokladům nesnížila, nedošlo ke sblížení s hodnotou průměru EU, ale naopak vzrostla o třetinu na aktuálních 121 ha. Tento nárůst vysvětluje téměř 50 % zvýšení počtu podnikatelů z kategorie právnických osob. Byť v segmentu korporátních zemědělských podnikatelů došlo ke snížení průměrné výměry o téměř 40 % na dnešních 575 ha, došlo zároveň významnému poklesu počtu podnikatelů fyzických osob, lze se tedy domnívat, že větší korporátní podnikatelé akvírují drobná hospodářství. Tento trend je možné přisoudit úvodní hypotéze, která tvrdí, že české prostředí a dotační politika byla nastavena tak, že podpora pro větší podniky je relativně vyšší, než je dotační podpora malých farem v duchu konceptu SZP.

5.1 Velikostní struktura zemědělských podnikatelů na Rakovnicku

Rakovnicko je oproti celorepublikovým statistikám v hodnotách méně polarizované. Je to dáno historickou tradicí poměrně velkých hospodářství čili zde platí, že zemědělci hospodařící na výměrách půdy do 50 ha, kterých je necelých 70 %, obhospodařují zhruba 10 % celkového fondu zemědělské půdy v regionu, ale v ostatních segmentech jsou podíly vyrovnanější.

Poměry jednotlivých velikostních kategorií jsou v regionu stabilní, jediný segment vykazuje růst, a tím je počet farem o velikosti nad 500 hektarů, to potvrzuje trend vysledovatelný i na celorepublikové úrovni, tedy předpokládáme snahu využít potenciál maximalizovat efektivitu výroby i čerpání podpor při ploše hospodářství nad 500 ha.

Tabulka 8 Rozdělení podniků na Rakovnicku podle výměry obhospodařované půdy

průměrná výměra	2016			2017			2018		
	abs.	průměr	%	abs.	průměr	%	abs.	průměr	%
nad 1000 ha	14 998	1 363	45	15 603	1 418	45	12 472	1 247	40
500+ ha	5 538	692	17	6 274	697	18	5 934	742	19
do 500 ha	6 082	253	18	5 815	253	17	6 219	270	20
do 150 ha	3 805	88	11	4 009	91	12	4 009	89	13
do 50 ha	2 811	15	8	2 873	16	8	2 941	15	9
Celkem	33 234			34 574			31 574		

průměrná výměra	2019			2020		
	abs.	průměr	%	abs.	průměr	%
nad 1000 ha	11 253	1 407	35	8 948	1 278	31
500+ ha	8 397	763	26	7 278	728	26
do 500 ha	4 851	255	15	4 360	256	15
do 150 ha	4 660	93	14	5 022	91	18
do 50 ha	3 082	16	10	2 862	15	10
Celkem	32 243			28 470		

(podle ČSÚ a SZIF, vlastní zpracování)

Tabulka 9 Počty podniků v jednotlivých segmentech

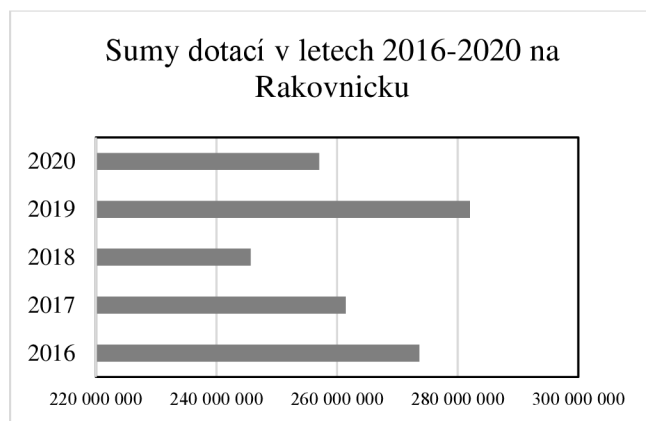
počet subjektů	2016		2017		2018		2019		2020	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
nad 1000 ha	11	4	11	4	10	4	8	3	7	2
500+ ha	8	3	9	3	8	3	11	4	10	4
do 500 ha	24	9	23	9	23	8	19	7	17	6
do 150 ha	43	16	44	16	45	16	50	18	55	19
do 50 ha	182	68	181	68	195	69	190	68	194	69
Celkem	268		268		281		278		283	

(podle ČSÚ a SZIF, vlastní zpracování)

Tab 8 a 9, kromě již zmíněného mírného posilování v segmentu 500 a více hektarů ukazují v podstatě konstantní stav, v posledních pěti letech nedošlo k výrazným změnám v počtech podnikatelů, ani obhospodařovaných ploch.

5.1.1 Sumy nejvýznamnějších dotačních titulů v regionu

Subvence jdoucí do zemědělství přesahují každoročně na Rakovnicku sumu přes čtvrt miliardy korun, zhruba třetinu z toho tvoří platby SAPS, časovou řadu 2016-2020 prezentuje Obr 4. Počty příjemců jsou stabilní.

Obrázek 4 Sumy dotací zemědělcům v letech 2016-2020 na Rakovnicku

Přechodné vnitrostátní podpory vykazují konstantní počet příjemců, ale setrvalý pokles vyplacených dotací, PVP jsou vypláceny z národních zdrojů jako doplňková platba k platbám na plochu. Jejich výše je klesající, jejich primárním určením je sblížení výše subvencí se zeměmi původní E15. Tzv. konvergence plateb je jedním z cílů aktuálního programového období SZP.

Mírný nárůst vykazují sumy i počty příjemců všech podpor souvisejících s agroenvironmentálními postupy a ekologií. Trend dokazuje setrvalou efektivitu zacílení SZP směrem k trvale udržitelnému rozvoji zemědělství. S novým obdobím, které ještě více akcentuje ekologickou funkci zemědělství je předpoklad, že růst ekologicky nebo v souladu s environmentálními požadavky hospodařícími zemědělci bude narůstat.

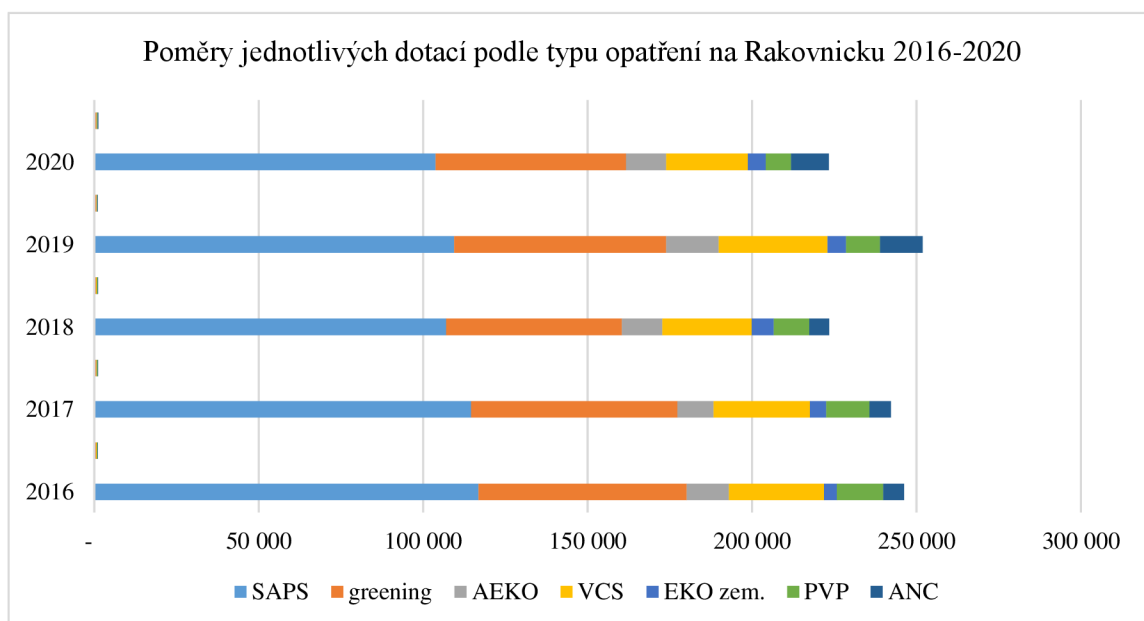
Změnu jak v počtu příjemců, tak i v celkové sumě vykazaly podpory ANC oblastí, je to dáno změnou metodiky jejich klasifikace, kde na Rakovnicku změnou posuzovaných parametrů došlo k zařazení nových ploch s přírodními či jinými zvláštními omezeními o plochy s limitující skeletovitostí půdy a místa stížená dlouhodobým suchem což je jeden ze zásadních problémů zemědělství v regionu. Data jsou časové řadě let 2016-2020 sumarizována v Tab 10.

Tabulka 10 Nejvýznamnější dotační tituly na Rakovnicku v letech 2016-2020

typ opatření	2016		2017		2018		2019		2020	
	suma v tis.	počet příjemců	suma v tis.	počet příjemců	suma v tis.	počet příjemců	suma v tis.	počet příjemců	suma v tis.	počet příjemců
SAPS	116 783	269	114 569	281	106 979	282	109 436	279	103 749	284
greening	63 369	266	62 787	279	53 475	273	64 520	277	57 900	285
AEKO	12 835	70	10 960	74	12 348	70	15 898	73	12 247	75
VCS	28 891	126	29 315	130	27 088	131	33 153	176	24 802	184
EKO zem.	3 864	12	4 903	20	6 704	23	5 618	25	5 523	24
PVP	14 115	241	13 168	256	10 851	253	10 291	110	7 651	253
ANC	6 373	51	6 542	66	6 043	68	12 899	158	11 505	158
Celkem	273 624		261 448		245 701		281 989		257 055	

(zpracování vlastní podle SZIF)

Poměry jednotlivých nejvýznamnějších dotačních titulů prezentuje Obr 5.

Obrázek 5 Poměry nejvýznamnějších dotačních titulů na Rakovnicku 2016-2020

V porovnání s celkovou sumou prezentovanou Obr 4 je patrné, že vybrané položky reprezentují zhruba 95 % veškerých dotací.

Příjmy z dotací jsou v Rakovnicku významně ovlivněny subvencemi pro pěstitele chmele. V roce 2020 dosáhla celkové výše v řádu 16 mil. Kč na zhruba 1 350 ha produktivních chmelnic v okrese. Zejména tzv. VCS podpora chmele, tedy dobrovolná podpora vázaná na produkci chmele je jedním z markantů, které vysvětlují relativně dobrou prosperitu místních, podle obhospodařované plochy, malých zemědělců. V segmentu do 150 ha je pět kapitálových společností malých rozsahem výměry půdy, ale jedná se o subjekty hospodařící téměř výhradně

v oblasti pěstování chmele. Suma podpor vázaných na produkci chmele vykazuje téměř konstantních hodnot.

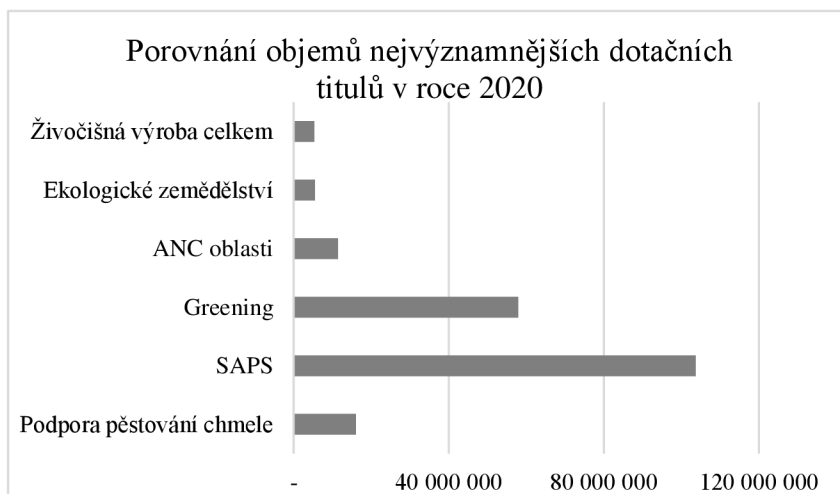
Pro srovnání VCS podpora bílkovinných plodin dosáhla v roce 2020 součtu 3,3 mil. Kč a produkce brambor na škrob byla v regionu dotována částkou necelých 16 tis. Kč, jedná se o podpory lokálně minoritní až zanedbatelné.

Naopak z pohledu podpory drobných hospodářství je významným trendem růst podpor ekologického zemědělství, ty z 3,8 mil. Kč v roce 2016 vzrostly na aktuální úroveň roku 2020, tj. na 5,5 mil. Kč, došlo tedy nárůstu o 45 % (SZIF 2021).

Kromě dotací SAPS a greening, které jsou základem unijní dotační politiky, jejich přidělování je poměrně objektivní a výše konstantní, které tvoří dohromady sumu 160 mil. Kč, jsou dalšími hlavními dotačními tituly podpora produkčně znevýhodněných ANC oblastí a podpory ekologického zemědělství a živočišné produkce.

ANC oblastí v regionu byly v roce 2020 dotovány sumou 11,5 mil Kč a dominantním faktorem, který je určuje je setrvalé a dlouhodobé sucho způsobené výrazným srážkovým stínem ve kterém se většina produkčních ploch v regionu nachází.

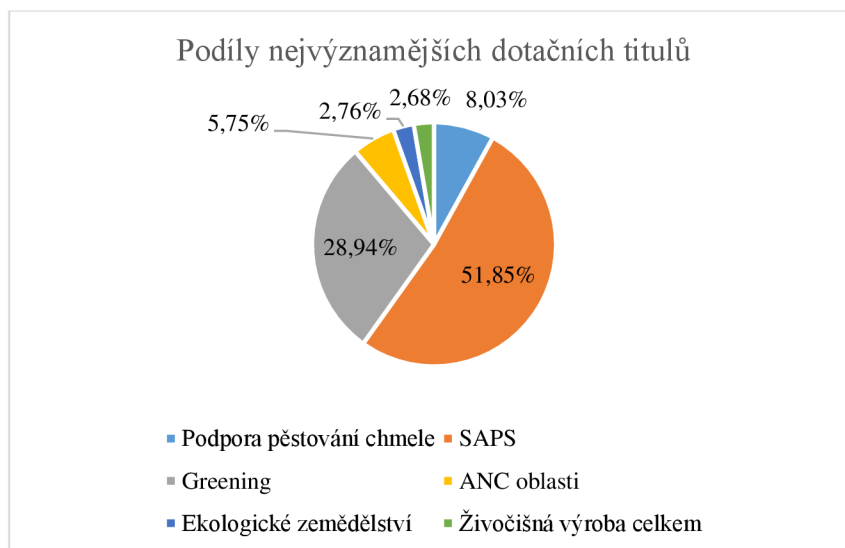
I z toho důvodu je hlavním cílem opaření z PRV a národních podpor řešení a budování závlahových systémů. Podle statistik a kalkulací Okresní agrární komory je i v rámci Středočeského kraje díky suchu výnosnost obilovin a řepky na 87, resp. 88 % běžného výnosu v kraji a kalkulatelná ztráta představuje sumu okolo 160 milionů Kč během 10 let (Mze 2020).

Obrázek 6 Sumy dotačních titulů v roce 2020 na Rakovnicku

Obr 6 a 7 ukazují srovnání absolutních částek a relativních poměrů nejobvyklejších dotačních titulů na Rakovnicku v roce 2020.

Obrázek 7 Podíly nejvýznamnějších dotačních titulů v roce 2020 na Rakovnicku

5.2 Srovnání průměrných příjmů z dotací na hektar podle velikostních kategorií

Jednou z hypotéz práce je existence nerovnosti ve vyplácení dotací typu přímých plateb, resp. plateb vztažených na porovnatelnou jednotku. Analýza roku 2020, která byla provedena na reprezentativních vzorcích ve třech kategoriích podle velikosti obhospodařovaných ploch, ukázala mírnou, ale patrnou disproporčnost v segmentu průměru, tedy u hospodářství, která nespádají do kategorie pod 150 ha, tedy těch, kterým si klade aktuální SZP za cíl maximalizovat podporu na úkor větších podniků. V rakovnickém regionu byly podniky do 150 ha, tedy dominantně soukromě hospodařící zemědělci, příjemci nejvyšší sumy průměrné dotace na hektar, a to ve výši cca 9 tis Kč/ha. Podniky hospodařící na 500 a více hektarech, tedy zejména korporátní podnikatelé se statutem obchodní společnosti přijímají v průměru na hektar přímé platby ve výši cca 8,5 tis. Kč. Relativně nejnižší příjmy na hektar vykazují podniky z kategorie 150–500 ha, a to ve výši necelých 8 tis. Kč/ha.

Pro účely srovnání byly z vykazovaných dotací vyjmuty podpory živočišné výroby, která na Rakovnicku obecně je výrazně podprůměrná a podpory mimořádné, jako například podpora mladým zemědělcům nebo jednorázové investiční dotace.

Tabulka 11 Průměrná suma dotací v kategorii 500 ha a více v roce 2020

Kategorie a subjekt		počet hektarů	suma na 1 ha
Kategorie 500 ha +	LUPOFYT s.r.o.	1 765,35	7 174,09
	Zemědělské družstvo Senomaty	1 287,69	6 041,98
	Zemědělské družstvo Lašovice	1 271,69	8 163,85
	AGROSPOL PETROVICE s.r.o.	1 266,36	6 474,36
	Petrohradská, společnost s ručením omezeným	1 179,45	9 127,92
	AGRO - JAVORNA, spol. s r.o.	1 125,66	8 170,75
	Družstvo Agrochmel Kněževy	1 118,72	9 982,49

Kategorie 500 ha+	CHOV CHAROLAIS spol. s r.o.	523,39	16 630,86
	PROBIOS a.s.	899,54	10 682,19
	RAKOCHMEL s.r.o.	869,27	11 555,03
	SINGER s.r.o.	799,21	6 253,52
	CHMELEX, spol. s r.o.	790,32	8 905,18
	AGROFARM ŠÍPY spol. s r.o.	744,77	6 344,94
	Zemědělská společnost Chrástřany s.r.o.	652,32	8 028,89
	Družstvo vlastníků AGRO, družstvo	550,11	7 455,77
	ČECH ONDŘEJ	932,11	6 701,81
	Dvůr Míče, s.r.o.	516,77	6 676,89
	Průměrná suma dotací RV přepočtená na hektar		

Tabulka 12 Průměrná suma dotací v kategorii 150-500 ha v roce 2020

Kategorie a subjekt		počet hektarů	suma na 1 ha
Kategorie 150 až 500 ha	Karlow-Karlshof a.s.	471,10	8 150,30
	Zemědělské družstvo Svojetín	466,89	6 500,68
	IZO-AGRO, spol. s r.o.	448,14	5 938,78
	FARMA ŽDÁR s.r.o.	368,75	16 012,22
	STANĚK TOMÁŠ	357,22	6 833,63
	Zemědělské družstvo Srbeč	237,79	10 683,05
	RYBA PETR	216,90	4 567,73
	VALDMAN VÁCLAV	210,89	6 096,48
	HEJDA VÍT	203,21	6 795,49
	ŠNOBL MILAN	191,48	7 895,51
	PALKOSKA ZBYNĚK	187,97	5 954,12
	MATĚJOVSKÝ VÁCLAV	179,71	9 692,20
	ZELENKA VÁCLAV	179,50	7 671,60
	TAJBL JAN	174,58	6 876,81
	ŠEDIVÝ JAROSLAV	162,09	5 963,20
	ČERMÁKOVÁ VĚRA	152,73	11 132,47
	EMIL FRANĚK s.r.o.	150,74	8 739,10
Průměrná suma dotací RV přepočtená na hektar			7 970,79

Tabulka 13 Průměrná suma dotací v kategorii do 150 ha v roce 2020

Kategorie a subjekt		počet hektarů	suma na 1 ha
Kategorie do 150 ha	KONDELÍK JAROSLAV	147,88	7 465,57
	ŠILER JOSEF	140,52	12 116,29
	FARMA Zdeněk Netrh s.r.o.	136,63	6 226,84
	OPLT ONDŘEJ	135,60	6 065,72
	NOVOTNÝ PETR	135,11	6 136,48
	RATZKA FRANTIŠEK	128,95	6 070,98
	Pánek Pavlíkov s.r.o.	124,99	5 907,07
	HULA OLDŘICH	123,97	14 872,93
	FIŠER PAVEL	123,84	5 903,14
	SLAVÍK MILAN	122,43	6 131,73
	Zlaté chmelové údolí, s.r.o.	119,74	23 487,82
	MILER JOSEF	112,94	6 657,89
	BOUBÍN JOSEF	104,44	6 797,97
	VRTILKA LUBOŠ	103,33	6 747,26
	KNOR JAN	98,35	6 290,18
	OPLT PETR	96,41	11 824,01
	ULRICOVÁ MARKÉTA	93,89	6 482,28
	LiAgra, s.r.o.	92,68	5 903,35
	Milský statek s.r.o.	85,41	6 074,94
	LIPPERT MILOŠ	83,33	9 797,94
	BENEŠ FRANTIŠEK	80,33	13 450,36
	KRUBA JAROSLAV	77,41	14 492,31
	PÁNEK MIROSLAV	72,94	5 873,74
	MACH VLASTISLAV	71,16	12 688,04
	MACHÁČEK VLADIMÍR	67,65	5 900,74
	HOŘEJŠÍ ILONA	66,86	5 872,26
	ŠTROS LADISLAV	65,03	5 944,34
	RAZÝM PETR	64,04	9 352,27
	BENEŠ PAVEL	60,19	5 916,50
	ŠEVČÍK JOSEF	59,48	10 398,47
	HLAVÁČEK RADEK	57,42	13 988,41
	KOCHLEFFL PETR	54,92	16 093,85
AGRO SEDMIKRÁSKA s.r.o.	50,02	7 707,00	
HOPF-CENTRUM, spol. s r.o.	46,88	13 028,03	
KRUPÍČKA MIROSLAV	45,78	10 236,32	

Kategorie do 150 ha	ŠULITKA OLDŘICH	45,69	6 746,62
	HORNOF MARTIN	43,92	6 251,99
	BIOFARMA SVOJETÍN, s.r.o.	43,33	6 323,39
	DUBSKÝ JAN	40,35	8 576,67
	VYDRA JIŘÍ	38,78	8 397,29
	JESKO ZOLTÁN	32,66	6 978,15
	UHER JOSEF	29,85	9 696,90
	KOZÁR JAN	28,43	10 312,91
	RAKOLIKOM, s.r.o.	28,03	14 575,73
	ČERNÝ RADEK	27,96	6 230,60
	KŠÍR VLADIMÍR	27,65	9 934,54
	U Nezabudického dvora s.r.o.	27,25	12 590,99
	ČECH JAROSLAV	25,91	14 341,14
	STANĚK OLDŘICH	25,00	11 121,95
	JIRSOVÁ PAVLÍNA	18,44	11 368,95
	POUPA PETR	17,76	7 650,37
	PROVAZNÍK JAN	16,08	7 123,77
	HEROLD ALEŠ	13,16	12 157,07
	FRONĚK JAROSLAV	12,92	7 859,96
	ZRALÝ ROMAN	12,78	5 953,59
	VOSTATEK PETR	11,77	6 081,19
	SVOBODA KAREL	9,28	9 679,62
	PROVAZNÍK JAROMÍR	9,03	6 907,94
HUSÁK VÍT	8,42	7 628,58	
JEDLIČKA JOSEF	6,96	12 028,06	
Průměrná suma dotací RV přepočtená na hektar			9 073,68

Po srovnání dotačních příjmů v jednotlivých kategoriích lze konstatovat, že na Rakovnicku předpokládanou disproporčnost v příjmech, závislou na velikosti hospodářství nelze vysledovat, resp. lze označit velikostní segment relativně znevýhodněný, a tím jsou podniky střední velikosti od 150-500 hektarů. Tím lze základní hypotézu práce označit jako šetřením nepotvrzenou. Zároveň se ale ukázalo, že průměrné výsledky v jednotlivých kategoriích významně ovlivňuje lokální specifická produkce, na kterou jsou vypláceny nadprůměrné podpory z více zdrojů, v případě Rakovnicka se jedná o pěstování chmele.

5.3 Společnost ZEM-INVEST a.s. – analýza hospodaření jednoho z největších zemědělských podniků v regionu Rakovnícko

Společnost ZEM-INVEST a.s. je jedním z největších zemědělských producentů na Rakovnícku i Středočeském kraji. Hospodaří na cca 1 600 ha zemědělské půdy.

Na jejím způsobu hospodaření a financování lze demonstrovat typickou strukturu čerpání dotací a potenciál jejich efektu.

Pro účely analýzy vlivu dotační politiky v regionu, je společnost vhodným zástupcem reprezentujícím produkční možnosti Rakovnícka.

Portfolio produkce společnosti představuje kompletní zemědělskou výrobu, jak rostlinnou, tak živočišnou.

Akciová společnost obhospodařuje zemědělskou půdu v katastrech obcí Mutějovice, Kounov, Lhota pod Džbánem, Nesuchyně, Hředle a Krupá.

Produkcí dominuje pěstování obilí, a to na stabilně cca. 1 000 ha, potom řepka na zhruba 300 ha, zhruba 90 ha tvoří stálé chmelnice a zbytek jsou krmné plodiny, společnost se v menší míře věnuje i chovu skotu na výkrm.

Společnost byla založena v roce 2002, formální sídlo společnosti je v Kladně, ale hlavní provoz v obci Mutějovice. Podnik má stabilně mezi 30 a 35 přepočtených zaměstnanců.

Hospodaří konvenčně, její specializovanou produkcí je chmel, který vyváží do Japonska, Číny, v Evropě zejména do Belgie a Ruska.

Společnost ZEM-INVEST je příjemcem dotací investičního i neinvestičního charakteru, ač patří k podnikatelům, kteří hospodaří efektivně a vykazují ekonomický zisk, je dotační podpora pro její fungování zcela zásadní. V mnoha segmentech produkce rostlinné výroby dnes, dle vyjádření zástupců společnosti, výkupní, resp. tržní ceny nedosahují výše nákladů na osivo, hnojiva, postřiky a obecně prostředky na ochranu rostlin, pohonné hmoty a režijní náklady, bez dotací by firma generovala provozní ztrátu.

Žádosti o podpory a subvence si firma procesuje sama a v případě dotací neinvestičních dosahuje 100 % úspěšnosti, u některých dotačních titulů z Programu rozvoje venkova byly žádosti neúspěšné z důvodu nedostatečného výsledného bodového hodnocení.

Nejvýznamnější položkou v rámci přijímaných subvencí jsou SAPS platby, které tvoří stabilně 30–40 % sumy všech čerpaných dotačních titulů. Druhým nejvýznamnějším titulem jsou dotace na greening, které tvoří zhruba 20 % a specifickým dotačním titulem daným typickou regionální produkcí je VCS podpora pěstování chmele, která tvoří asi 15 % z přímých plateb.

V rámci Přejímaných vnitrostátních podpor společnost dostává, jako doplňkové přímé platby, dotace na zemědělskou půdu, chmel a v rámci živočišné výroby na skot.

Tabulka 14 ZEM-INVEST Přímé platby – neinvestiční dotace v letech 2016-2020

v Kč

	2016	2017	2018	2019	2020
Jednotná platba na plochu	5 759 347	5 362 372	5 412 067	5 383 043	5 527 858
Doplňkové přímé platby – skot (PVP)	42 262	37 943	33 867	31 094	28 458
Doplňkové přímé platby – chmel (PVP)	513 529	463 235	418 954	374 402	337 790
Doplňkové přímé platby - zem. půda (PVP)	301 024	260 758	232 998	212 169	187 187
Zvláštní podpora na chmel (VCS)	1 778 928	1 554 364	1 538 949	1 579 028	1 586 989
Podpora produkce bílkovinných plodin	134 454	147 584	260 186	263 784	205 244
Greening	3 211 327	2 992 568	2 969 832	3 034 520	3 100 409
Platba pro oblasti s přírodními nebo j. omezeními			3 762	4 402	2 331
Suma přímých plateb	11 740 870	10 818 823	10 870 615	10 882 443	10 976 267

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Tab 14 prezentuje místní obvyklou skladbu dotací typu přímé platby, kde specifická je již výše zmíněná produkční podpora na chmel, která jako specifický druh přímé platby vyžaduje v podstatě stejné limitující podmínky ze strany žadatele, tj. plocha chmelnice min. 1 ha a evidenci zemědělského podnikatele v systému LPIS. Podpory určené pěstitelům chmele jsou vypláceny z I. i II. pilíře, podle charakteru určení.

V případě společnosti ZEM-INVEST jsou výše plateb ve sledovaném období téměř konstantní, platby na ANC oblasti nejsou na obhospodařované půdě nijak zásadní, platby se v případě společnosti ZEM-INVEST týkají okrajových oblastí katastrů obcí Hředle a Krušovice, které spadají do ANC kvůli kombinaci ploch s relativně suchou půdou s nepříznivou strukturou a skeletovitostí.

Z druhého dotačního pilíře, Programu rozvoje venkova ZEM-INVEST čerpal dotace na produkci chmele, a to v letech 2018 a 2019. Ačkoli společnost žádala každoročně, v bodovém hodnocení uspěla pouze ve dvou výzvách, díky první mohla investovat do nové výstavby chmelnic a nové technologie pro sklizně a v následujícím roce obdržela další dotaci na modernizaci sklizňového střediska v obci Mutějovice.

Na produkci chmele společnost žádá každoročně o dotaci na podporu prevence šíření virových chorob chmele, jedná se o titul z národních dotací, který podporuje nákup a používání tzv. rozmnožovacího materiálu v kvalitě VF nebo VT, tedy viruprostý nebo testovaný na viry.

Tabulka 15 ZEM-INVEST Podpora pěstování chmele – investiční dotace v letech 2016-2020

v Kč

Titul	2016	2017	2018	2019	2020
Podpora prevence šíření virových chorob chmele	138 975	490 560	277 500		199 500
PRV 2015 - Investice do chmelnic a sklizňové technologie chmele			2 688 113		
PRV 2016 - Modernizace sklizňové střediska v Mutějovicích				2 694 840	
MAS 2018 - Rek. a výstavba chmelnic a modernizace výroby chmele				1 903 491	
Podpora nákupu půdy – snížení jistiny úvěru		391 185			
Investiční dotace – chmel celkem	138 975	881 745	2 965 613	4 598 331	199 500

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Investiční dotace z PRV, viz Tab 15, tvoří významnou položku v rámci financování provozu podniku, zlepšují jeho solventnost, ale investiční charakter dotací znamená, že nejsou promítnuty do hospodářského výsledku společnosti, na rozdíl od dotací typu přímé platby a dále zmiňovaných podpor financování provozu a rozvoje.

Významnou neinvestiční podporou hospodaření jsou dotace úroků z úvěru na nákup zemědělské půdy a techniky a podpora pojištění plodin a zvířat. Tyto dotace jsou vypláceny prostřednictvím Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu (PGRLF).

ZEM-INVEST je příjemcem Podpory pojištění úrody chmele i ostatních plodin, výše příspěvku je až do výše 65 % z pojistného v případě chmele, u ostatních plodin mimo speciální kategorie je to až 50 %. Cílem podpory je umožnit zajištění podnikatelských aktivit zemědělců proti nepředvídatelným škodám, vzhledem k relativně vysokým sazbám pojistného by si náklady na ně nemohla většina zemědělských podnikatelů dovolit. Pojištění podporované programem PGRLF má za cíl pokrýt zejména případné škody způsobené přírodními živly, nepříznivými klimatickými jevy nebo škůdci rostlin. Obdobné podpory fungují i v živočišné výrobě, kde se jedná o podporu pojištění chovu hospodářských zvířat a pokrývají část nákladů na pojištění proti přírodním pohromám a škodám způsobeným chorobami. Podpora je vyplácena ve výši až 50 % z ročního pojistného. Podpora pojištění produkce rostlinné výroby dosahuje 2,8 % z tržeb, jedná se o nákladově významnou položku (PGRLF 2021).

Společnost ZEM-INVEST preferuje hospodaření na vlastní půdě, kterou vykupuje od místních vlastníků, k nákupu využívá částečně i cizí kapitál, kde úroky z úvěrů poskytnutých na nákup půdy jsou částečně kompenzovány z druhého titulu, který ZI využívá a čerpá dotace prostřednictvím PRGLF, a tím je dotace úroků z úvěru, sumy v letech 2016-2020 ukazuje Tab 16. Dotace je přiznávána za splnění podmínek pro její čerpání ve výši maximálně ekvivalentu 15 tisíc EUR ročně. ZEM-INVEST čerpá podporu financování nákupu jak zemědělské půdy, tak i zemědělské techniky.

Tabulka 16 ZEM-INVEST Vývoj čerpání podpor PGRLF – neinvestiční dotace v letech 2016-2020

v Kč

	2016	2017	2018	2019	2020
Dotace úroků z úvěru na nákup půdy	64 586	57 011	49 611	53 546	44 339
Dotace úroků z úvěru na nákup traktoru KIOTI	25 044	18 816	12 656	6 497	337
Dotace úroků z úvěru na nákup traktoru CASE	50 038	33 641	17 564	7 969	
Dotace úroků z úvěru na nákup manipulátoru	3 418				
Dotace úroků z úvěru na nákup postřikovače	6 515				
Dotace úroků z úvěru na nákup pluhů	50 129	37 399	24 805	14 454	
Dotace úroků z úvěru na nákup sečky		65 819	53 068	75 860	27 671
Dotace úroků z úvěru na nákup traktoru JD 7820		9 548	5 595	1 570	
Dotace úroků z úvěru na nákup kombajnu NH		47 502	37 095	26 425	15 484
Dotace úroků z úvěru na nákup postřikovače Mamut			4 129	48 327	38 710
Dotace úroků z úvěru na nákup podmítače Horsch				27 511	16 789
Dotace úroků z úvěru na nákup traktoru JD 7270R				28 265	58 269
Dotace úroků z úvěru na nákup nosiče MEGA					21 489
Dotace na krytí placených úroků	199 730	269 736	204 523	290 424	223 088

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Dotace na částečné pokrytí úroků z úvěru jsou tzv. neinvestičního typu, tzn. počítají se do výnosů a mají pozitivní vliv na hospodářský výsledek společnosti. Stejně tak podpory pojištění čerpané od PGRLF, viz Tab 17. Podpory neinvestičního charakteru pozitivně ovlivňují ziskovost podniku, jsou kalkulovány do příjmů podnikatele.

Tabulka 17 ZEM-INVEST Podpory pojištění z PGRLF v letech 2016-2020

v Kč

	2016	2017	2018	2019	2020
Podpora pojištění zvířat	26 633	26 307	26 307	26 307	23 939
Podpora pojištění plodin	704 388	1 093 779	994 415	1 035 320	1 736 776
Podpora pojištění z PGRLF	731 021	1 120 086	1 020 722	1 061 627	1 760 715

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Následující tabulky sumarizují příjmy z hlavních dotačních titulů čerpané v posledních pěti letech a porovnávají je s výši tržeb a celkových výnosů jednotlivých plodin.

Výnosy ovlivňuje zejména aktuální úroda a výkupní cena chmele. Ze statistik úrody, výkupních cen a tržeb je evidentní relativní stálost všech cen komodit a pěstebních ploch, pouze cena chmele je výrazněji ovlivněna volatilitou na světových trzích, vzhledem k exportu i kurzem Eura a do značné míry má vliv na hospodářský výsledek celé společnosti, byť chmelnice z jejich celkových hektarů tvoří zhruba 5 %.

Tabulka 18 ZEM-INVEST Vývoj tržeb a výnosů nejvýznamnějších plodin v letech 2016-2020

v Kč, resp. ha

Plodina/sledované proměnné		2016	2017	2018	2019	2020
Pšenice ozimá	prodej v tunách	4 467	3 386	3 310	3 774	4 432
	počet ha	911	777	776	866	813
	tržba v Kč	14 880 473	12 543 463	12 765 345	14 384 472	17 733 698
	výnos v Kč na hektar	16 327	16 138	16 460	16 617	21 812
Ječmen ozimý	prodej v tunách	492	190	249	486	155
	počet ha	95	90	87	101	51
	tržba v Kč	1 448 863	552 191	735 448	1 625 488	543 025
	výnos v Kč na hektar	15 290	6 138	8 483	16 053	10 608
Řepka	prodej v tunách	1 188	1 009	1 197	727	1 223
	počet ha	316	344	396	279	335
	tržba v Kč	11 768 823	10 054 561	11 066 833	6 632 210	12 106 592
	výnos v Kč na hektar	37 266	29 233	27 971	23 788	36 107
Chmel	prodej v tunách	171	122	105	132	125
	počet ha	86	86	81	87	89
	tržba v Kč	38 569 346	25 861 507	22 424 681	29 307 309	31 249 363
	výnos v Kč na hektar	448 803	300 861	278 044	336 569	351 664

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Chmel je na Rakovnicku bezpochyby stěžejní plodinou, která do značné míry formuje průměrné příjmy z dotací na hektar místních zemědělců. Suma přímých plateb, aniž bychom brali v potaz režim ekologického zemědělství, který není v chmelařství obvyklý, se poměrně stabilně

pohybuje okolo 25 tis. Kč na hektar chmelnice, suma představuje SAPS platby, greening, PVP a VCS podpory produkce.

Chmel je výnosná a stále rentabilní plodina, nicméně relativně velice pracná a nákladná. Rakovnicko patří do Žatecké chmelařské oblasti, ta se vyznačuje kvalitní půdou, chmelu prospěšnou, nicméně i problémy s dlouhotrvajícím stabilním suchem, již bylo zmíněno. Z programu Národních dotací je významně podporováno budování tzv. kapkových závlah chmelnic, poměrně efektivních a ekologických zavlažovacích systémů, podpora na hektar plochy je až 72 tis. Kč.

Tabulka 19 ZEM-INVEST Tržby a hospodářský výsledek společnosti v letech 2016-2020

v tis. Kč

	2016	2017	2018	2019	2020
Tržby z hlavních plodin					
RV	66 667	49 011	46 992	51 949	61 632
Výnosy celkem	85 627	80 563	74 135	72 153	89 160
HV	13 453	3 849	1 609	1 960	10 908

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Tabulka 19 poměrně názorně demonstruje problematiku zemědělského podnikání, které se ovlivňuje nejen ekonomickými cykly, ale také biologickými a přírodními podmínkami. Relativní nestabilita úrovně hospodářského výsledku, při jinak téměř shodných osetých plochách a úrovni produkce ukazuje nejvýznamnější riziko podnikání v zemědělství, a tím je závislost celoročního financování na úrovni jedné sklizně neboli sezónnosti produkce.

Tabulka 20 ZEM-INVEST Podíl dotací na výnosech v letech 2016-2020

v tis. Kč

	2016	2017	2018	2019	2020
Dotace a podpory celkem	12 961	13 244	15 834	16 973	13 517
Dotace účtované do výnosů	12 822	12 363	12 868	12 375	13 318
Výnosy celkem	85 627	80 562	74 135	72 152	89 160
Poměr dotací k výnosům celkem v %	14,97	15,35	17,36	17,15	14,94

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

V Tab 20 vidíme poměrně stabilní podíl investičních dotací na výnosech, resp. tržbách, pohybuje se kolem 15 %. 15% podíl je z pohledu hospodaření významný, nicméně efekt dotací a podpor na ekonomické stránce chodu společnosti demonstruje zcela evidentně rozdíl dotací a hospodářského výsledku, viz následující Tab 21.

Tabulka 21 ZEM-INVEST hospodářský výsledek bez dotací v letech 2016-2020

v tis. Kč

Bilance bez dotací	2016	2017	2018	2019	2020
Hospodářský výsledek	13 453	3 849	1 609	1 960	10 908
Dotace účtované do výnosů	12 822	12 363	12 868	12 375	13 318
Rozdíl	631	-8 514	-11 259	-10 415	-2 410

Zdroj: účetnictví společnosti, zpracování vlastní

Z výsledků je patrný fatální vliv přijímaných dotací na hospodářský výsledek podnikatele, kde, byť se jedná o společnost s potenciálem udržitelného rozvoje, společnost s rostoucí výnosností a efektivně hospodařící, její ziskovost je limitována a zcela závislá na přijatých dotacích.

5.3.1 Srovnání s kategorií malých a středních zemědělců v regionu

Pro srovnání poměru závislosti tržeb a hospodářského výsledku jsme vybrali podniky střední a malé velikosti s podobným výrobním programem, všechny tři podniky pěstují hlavně obiloviny a chmel. Pro větší objektivitu se jedná ve všech kategoriích o obchodní společnosti. Živočišná výroba nebyla brána v potaz.

Podnikem z kategorie střední velikosti je **Zemědělské družstvo Srbeč**. Družstvo je typickým místním podnikatelem střední velikosti, jehož základem je původní Jednotné zemědělské družstvo v obci Srbeč, které si zachovalo i po restitucích a privatizaci s novými vlastníky produkční potenciál. Hospodaří na necelých 300 hektarech půdy soustředěné v katastru obce Srbeč. V průměru má 10-15 přepočtených zaměstnanců.

Tabulka 22 Zemědělské družstvo Srbeč – nejvýznamnější dotace a jejich podíl na výsledku hospodaření v letech 2016-2020

v tis Kč

ZD Srbeč	2016	2017	2018	2019	2020
Agroenvironmentálně-klimatické opatření (AEKO)	128 302			81 911	86 156
Méně příznivé oblasti (LFA/ANC)	465 881	405 406	401 406	177 471	146 765
Chmel (VCS)	896 138	813 137	787 494	767 939	682 731

Greening	708 163	652 991	590 487	561 222	480 671
Finanční kompenzace	38 772	36 707	33 071	31 489	28 346
Platba na plochu (SAPS)	1 277 104	1 190 799	1 076 883	1 013 576	866 551
Přechodné vnitrostátní podpory	386 490	356 711	317 981	283 903	249 100
Tržby (v tis. Kč)	17 140	15 204	12 430	11 773	11 800
Hospodářský výsledek (v tis. Kč)	3 589	2 406	3 232	646	- 74
Suma dotací	3 900 851	3 455 751	3 207 321	2 917 511	2 540 320
Dotace/hektar	10 733	9 802	10 091	9 770	10 683
Dotace/Tržby	22,76%	22,73%	25,80%	24,78%	21,53%
Hospodářský výsledek bez dotací (v tis. Kč)	- 312	- 1 050	25	- 2 272	- 2 614

Zdroj: Sběrka listin u OR a SZIF, zpracování vlastní

Zemědělcem z kategorie malých hospodářství je společnost **HOPF-CENTRUM s.r.o.**, která podniká na zhruba 50 hektarech v katastru obce Hořovičky, obchodní společnost má tři stále zaměstnance a jako hlavní produkci má pěstování chmele.

Tabulka 23 HOPF-CENTRUM s.r.o. – nejvýznamnější dotace a jejich podíl na výsledku hospodaření v letech 2016-2020

v tis Kč

HOPF-CENTRUM	2016	2017	2018	2019	2020
Přechodné vnitrostátní podpory	155 341	145 846	127 697	115 288	103 752
Chmel (VCS)	236 700	234 578	217 734	87 657	214 335
Greening	132 031	136 035		87 657	96 060
Finanční kompenzace	7 623	7 971	4 346	5 346	6 473
Platba na plochu (SAPS)	241 496	248 654	150 026	158 924	170 828
Bílkovinné plodiny (VCS)				9 032	19 264
Tržby (v tis. Kč)	5 601	6 640	5 758	5 671	5 000
Hospodářský výsledek (v tis. Kč)	589	327	48	- 186	- 324
Suma dotací	773 191	773 084	499 803	463 904	610 713
Dotace/hektar	11 251	10 502	11 287	9 908	13 028
Dotace/Tržby	13,80%	11,64%	8,68%	8,18%	12,21%
Hospodářský výsledek bez dotací (v tis. Kč)	- 184	- 446	- 452	- 650	- 935

Zdroj: Sběrka listin u OR a SZIF, zpracování vlastní

Z výsledků je patrné, že závislost na přijímaných provozních dotacích se velmi silná ve všech velikostních kategoriích. I malé a střední podniky bez dotačních podpor vykazují účetní ztrátu. Relativně vyšší podíl dotací na tržbách vykázal podnik ve střední velikostní kategorii, spolu s nižším průměrným příjmem sumy dotací na hektar i tento údaj ukazuje na mírné znevýhodnění tohoto segmentu zemědělců.

5.4 Program Společné zemědělské politiky na roky 2023-2027 a jeho dopad na zemědělství v regionu

Oproti obecným předpokladům se v unijních rámcových pravidlech SZP pro nové programové období neobjevilo povinné navýšení tzv. redistributivních plateb, plateb na první hektary, které má za cíl proklamovanou podporu rodinných farem, ale zůstalo ve stejné, tj. 10 % výši jako dosud, byť na rozdíl od minulého období, kdy se jednalo o procento dobrovolné, je nyní v tomto minimálním podílu povinné.

Mechanismy, jak dotační podporu fokusovat na menší farmy a omezit zejména podniky holdingového typu jsou v principu dva, výše zmíněná podpora prvních hektarů – redistributivní platby, a zastropování uznatelné výměry, případně sumy přímých plateb.

Zastropování ve výši 100 tisíc EUR bylo navrhováno Evropskou komisí, Evropský parlament byl s návrhem ve shodě, ale výsledkem je pouze jeho dobrovolná podoba, s následným možným plným odpočtem mzdových nákladů (EK & EP 2021).

Tato podmínka se nestala ani součástí národního strategického plánu SZP, byť původně byla součástí předběžného programového prohlášení vlády.

Jedním z důvodů je pravděpodobně markantně větší průměrná velikost českých zemědělských podniků, kde by zastropování mělo mnohem širší dopad než ve zbytku EU.

Na Rakovnicku nehospodaří žádný z 50 největších beneficiantů podpor z EU zdrojů (De Groen et al. 2021).

Průměrná velikost hospodářství na Rakovnicku se během posledních pěti let snížila z původních 124 na loňských 112 ha, což je hodnota zhruba o 10 ha nižší, než je republikový průměr (ČSÚ 2021).

Strategický plán SZP České republiky odeslaný Evropské komisi deklaruje přesunutí 23 % z celkového rozpočtu pro přímé platby na podporu prvních hektarů.

Z nových pravidel pro redistribuci přímých plateb na prvních 150 ha vyplývá, že podniky v tomto segmentu, tedy hospodářství ve velikosti do 150 ha budou příjemci plateb ve výši o až o 40 % vyšší, než tomu bylo v posledním sledovaném období, tedy v roce 2020. Zlomový počet hektarů pro relativní výhodu plynoucí z nové zemědělské politiky se ohybuje kolem 440 ha na hospodářství. Podniky nad 500 ha a zejména nad 1 000 ha zřejmě pocítí na hospodářském výsledku poměrně intenzivně, protože propad z příjmů z přímých plateb se bude v meziročním srovnání pohybovat v průměru okolo čtvrtiny. Následující Tab 24 obsahuje modelový výpočet změny v přijímané průměrné sumě dotací na hektar v dané velikostní kategorii.

Tabulka 24 Předpokládaná schválená změna přímých plateb v novém programovém období u průměrného zemědělce v daném segmentu podle plochy

v Kč

změna v novém programovém období	2020	2023	rozdíl absolutní	rozdíl relativní (%)
nad 1000 ha	7 232 687	5 399 943	-1 832 744	- 25
500+ ha	4 117 656	3 336 893	-780 763	- 19
do 500 ha	1 450 951	1 566 421	115 470	+ 8
do 150 ha	516 616	709 081	192 465	+ 37
do 50 ha	83 453	116 882	33 429	+ 40

Zdroj: SZIF, zpracování vlastní

Tab 25 ukazuje rozdíl aktuálně schválené strategie oproti původnímu vládnímu návrhu postaveném na 10% redistribuci ve prospěch první hektarů. Je zřejmé, že při této původní variantě by došlo ke snížení podpor ve všech velikostních kategoriích.

Tabulka 25 Původně navrhovaná vládní změna přímých plateb v novém programovém období u průměrného zemědělce v daném segmentu podle plochy

v Kč

změna v novém programovém období	2020	2023	rozdíl absolutní	rozdíl relativní (%)
nad 1000 ha	7 232 687	4 826 010	-2 406 677	- 33
500+ ha	4 117 656	2 862 510	-1 255 146	- 30
do 500 ha	1 450 951	1 177 470	-273 481	- 19
do 150 ha	516 616	484 757	-31 859	- 6
do 50 ha	83 453	79 905	-3 548	- 4

Zdroj: SZIF, zpracování vlastní

Z Tab 24 a 25 vyplývá, že oproti unijní variantě a původní vládní variantě, kdy by došlo ke snížení u všech velikostních skupin podniků, k nejcitelnějšímu v kategorii nad 500 a zejména nad 1 000 ha, a to o zhruba 1/3 SAPS, nově BISS plateb, viz srovnání Tab 24 a Tab 25 podle sloupce „rozdíl relativní“, u varianty odeslané Evropské komisi ke schválení jako Strategický plán ČR v rámci SZP dojde k navýšení objemu BISS plateb s platbou za ozelenění/greeningem u 85 % zemědělců v regionu.

Hypotézou, kterou měla za cíl práce potvrdit, byl předpoklad, že za stávajících podmínek byli poměrně významně v rámci účasti na dotačním systému SZP upřednostňováni a zvýhodněni velcí podnikatelé, podniky hospodařící na plochách násobně překračující i český průměr. Tento fakt byl několikrát prezentován jako argument pro aktuální úpravy dotační politiky.

V analýze dotačních toků byly v práci použity verifikovatelná data z veřejných zdrojů a hodnocen byl vypovídající reprezentativní vzorek místních podnikatelů. Z analýzy dat vyplynulo, že drobní a malí podnikatelé vykazují relativně nejvyšší sumu dotací na jednotku, v našem případě hektar. Hranice byla pro účely hodnocení stanovena jako obhospodařovaná plocha do 150 ha, jako limit odpovídající navýšené podpoře první hektarů podle nových pravidel. Poměrně významný je rozdíl oproti segmentu zemědělců hospodařících na 150–500 ha, kde se jedná v průměru o 1,1 tis. Kč na hektar.

Úvodní hypotézu šetřením nemůžeme potvrdit. Lze ovšem potvrdit fakt, že oproti velkým podnikům, převážně obchodním společnostem v kategorii 500 hektarů a více, jsou na Rakovnicku znevýhodněni středně velké podniky a zemědělci hospodařící na ploše od 150 do 500 hektarů.

Ze struktury čerpaných dotací lze dovodit, že výsledná bilance je způsobena jednak rostoucím zájmem o ekologickou produkci, která vzhledem ke své náročnosti, jak finanční, tak provozní a technologické, je doménou zejména malých hospodářství a rodinných farem a druhým důvodem je pěstování regionálně charakteristické plodiny, tedy chmele.

Pěstování chmele je z pohledu dotační politiky nadprůměrně podporovanou oblastí zemědělské produkce. Rentabilita pěstování chmele dovoluje jeho produkci realizovat i na relativně malých plochách, zejména tento fakt, spolu s rostoucím trendem ekologického zemědělství jsou důvodem, proč na Rakovnicku nelze nerovnost v dotování velkých podniků na úkor malých vysledovat.

Další hypotézou byl předpoklad, že poměry financování po změně podmínek dotační politiky v novém programovém období doznají významné změny a podpora bude směřovat výrazně ve prospěch malých podniků. Takto hypotéza se po porovnání přímých plateb, uvažovány byly pro zjednodušení jejich nejmarkantnější složky, tedy SAPS platby a greening, z dat z roku 2020 a budoucích plateb za rok 2023, ukázala jako zcela správná a modelovaná predikce ji může potvrdit.

Redistribucí 23 % z přímých plateb ve prospěch hospodářství do 150 hektarů, dojde ke zvýšení průměrné sumy dotací inkasovaných na hektar u zhruba 85 % zemědělců. Nejvýznamnější nárůst se při realizaci aktuálně nastavených pravidel dá v očekávat u zemědělců hospodařících na ploše do 50 hektarů, a to až 40% průměrný nárůst. Zvýšení průměrné sazby na hektar nastane zhruba do úrovně 500 hektarů obhospodařované plochy. Naopak u podniků nad 500 a nad 1 000 hektarů je předpoklad propadu sumy přijímaných dotací na hektar půdy v hodnotách cca 20-25 %.

6 Diskuze

Výsledky analýzy dotačního efektu na zemědělství na Rakovnicku do značné míry potvrdily teorii nutnosti čerpání dotační podpory zemědělskými podnikateli. Suma neinvestičních dotací u zkoumaného podniku i v letech nadprůměrných výnosů, po odečtení nákladů převyšovala hospodářský výsledek společnosti.

Rakovnicko svou tradicí pěstování chmele přirozeně naplňuje jeden z podporovaných směrů vývoje zemědělství, tedy specializaci produkce, ideálně v souladu s místními přírodními podmínkami. Efekt zaměření SZP na tento směr se projevuje v relativně vyrovnaném čerpání dotací místními podnikateli přepočtenými na hektar. Na Rakovnicku nebylo možné hypotézu o disparitě čerpání dotací u malých zemědělců oproti velkým podnikům zcela potvrdit. Důvodem je zmíněná obvyklá specializace na produkci chmele, která umožňuje dosahování poměrně vysokých výnosů už na jednotkách hektarů.

Podpora pěstování chmele je velmi zásadní a na jedné komoditě se setkává hned několik dotačních titulů, což je místními zemědělci velmi efektivně využíváno.

S novými pravidly nastane kromě propadu v příjmech z přímých plateb pro velké podniky i omezení v možnosti pěstovat monokultury na velkých půdních blocích, který jsou s platností od roku 2021 limitovány 30 hektary na jednu plodinu. Tím dojde k dalšímu poklesu výnosů nemožností realizovat tzv. výnosy z rozsahu.

Podmínky nové SZP a národního strategického plánu jsou aktuálně nastaveny bez pochyb na podporu malých a středních podnikatelů. Redistribuce 23 % ze zdrojů na přímé platby ve prospěch prvních 150 hektarů je bezprecedentní i ve srovnání s ostatními státy EU, kde se pohybuje nejčastěji v úrovni 10-12 % z rozpočtu. Vzhledem k nadprůměrné velikosti našich farem bude pravděpodobně dopad na segment hospodařící na 500 hektarech a více fatální a lze jen domýšlet, zda nastavená pravidla povedou k postupnému zmenšování hospodářství nebo k účelovému rozdělování korporátních podnikatelských subjektů.

Studie a analýza Jelínka et al. (2018) pomocí modelování příjmů u čtyř typů zemědělských producentů v kategorii nad 500 hektarů predikoval společenský a ekonomický dopad zastropování dotací a redistribuce. Zastropování se nakonec v nových pravidlech neuplatnilo, ale vzhledem k faktu, že studie pracovala s mírnější variantou redistribuce, lze výsledky interpretovat v sumě omezení plateb podobně. Prvním efektem, který autoři predikují, je omezení živočišné výroby, kterou provozují obvykle nadprůměrně velká hospodářství jako jeden z hlavních nebo vedlejších oborů provozují. Živočišná výroba je nákladná a aktuální výkupní ceny masa jsou pod hranicí výrobních nákladů.

Dalším aspektem, na který autoři upozorňují, je že vliv omezení podpory velkým podnikům bude mít přímý dopad na nezaměstnanost v oboru.

Předpokladem pro hypotézu této práce byl podle poměru obhospodařovaných ploch fakt, že 20 % největších zemědělců jsou příjemci 80 % zdrojů z rozpočtu.

Výsledkem šetření této práce je ovšem fakt, že podpory jsou, minimálně v některých regionech v našem případě na Rakovnicku, případně mezi skupinami zemědělců se specifickými výrobními programy, rozdělovány proporcčně a nelze vysledovat zvýhodňování jedné z velikostních kategorií. Často je ve veřejné diskusi prezentována obava ze strany velkých

zemědělců, že následkem 23 % redistribuce SAPS (resp. BISS) plateb vznikne naopak disproporce v opačném gardu, než bylo vstupní hypotézou prezentováno.

Souvislostmi mezi velikostí farem, omezování maxima dotací a zaměstnaností v zemědělství se už na základě dat z politiky pro roky 2007-2013 zabýval Sahrbacher et al. (2012), který upozorňoval na fakt, že 20 % největších zemědělců sice přijímá 80 % rozpočtu, ale zároveň taky zaměstnává 80 % osob pracujících v zemědělství a ve výsledku své studie prezentuje, že vztah mezi snižováním podpor pro největší producenty a nezaměstnaností v odvětví je přímá souvislost, resp. nepřímá úměra.

Pro revizi po roce fungování s novými pravidly se nabízí několik možností, jak zabránit nežádoucím externalitám a zároveň se neodklánět od už zcela evidentního trendu SZP a unijní vize zemědělství.

Jak navrhuje např. Jelínek et al. (2018), jednou z možností je nastavení postupného snižování podpor tak, aby se na situaci podniky mohly výrobním programem lépe adaptovat, speciální podpory pro pracné a nákladné výrobní programy, kam by jednoznačně spadala živočišná výroba a z pohledu prevence zvýšení nezaměstnanosti zavedení systému podpor a možnosti odpisu mzdových nákladů.

Další polemiku vyvolává možnost účelového dělení společností na podniky hospodařící na menších plochách. Diskutabilní je, zda by zamýšlený efekt vyšších dotačních příjmů neredukovaly zvýšené provozní náklady, navíc, jak zmiňuje opět Jelínek et al. (2018), toto řešení bude pravděpodobně eliminováno zahrnutím posouzení zpětné historie společnosti pro zabránění účelovost štěpení hospodářství.

Obecně z analýzy dotačních podpor v regionu vyplynula důležitost specializace produkce a respektování lokálních dispozic. Konečný & Hrabák (2016) se zabývali multifunkcionalitou zemědělství a jejími reálnými možnostmi, vzhledem k její časté proklamaci jako jeden z hlavních cílů SZP. Došli k závěru, že její rozvoj je způsob, jak propojit produkční stránku zemědělství s rozvojem venkova. Jako optimální se jeví dualita zaměření produkce, jednak zaměření na regionální produkci a nezemědělskou produkci, která je důležitá zejména v produkčně méně příznivých oblastech a zároveň orientace na produkci plodin uplatnitelných na unijním až globálním trhu. V případě Rakovnicka je to ukázkově produkce chmele.

České zemědělství je příjemcem enormních částek z unijních zdrojů, v roce 2016 suma činila necelých 900 mil. EUR, nicméně pro srovnání, největším příjemcem zemědělských dotací je už tradičně Francie, v témže roce s objemem financování prostřednictvím SZP ve výši téměř 8 mil. EUR (Pauly & Marquart 2018).

Zajímavé je srovnání s rozsahem podobným, rakouským modelem hospodaření. Výrazně menší obvyklá velikost farem již byla zmíněna, v Rakousku se pohybuje okolo 20 ha. Rozdíl je markantní v jiném ohledu, a to v alokaci čerpaných prostředků, zatímco v ČR, jak i z výsledků šetření na Rakovnicku vyplynulo, jde zcela zásadní podíl do přímých plateb, kdežto v Rakousku do Programů rozvoje venkova, a to v rámci minulého programového období více než dvojnásobek (Zachová 2019).

Objektivně, jak zmiňuje například Michalčáková et al. (2015), není pochyb o tom, že podpora zemědělcům dosahuje objemů, kterým by financování ze státního rozpočtu nemohlo

konkurovat a bez kterých by zemědělci ve valné většině nemohli udržitelně a dlouhodobě hospodařit, to lze podle zjištěné míry závislosti na příjmu z dotací v regionu potvrdit.

Za negativum lze považovat setrvalý pokles živočišné výroby, která je na Rakovnicku téměř marginální, obvykle pouze doplňková. Jedná se o důsledek rovněž zjištěného faktu, že maximum podpor jde do přímých plateb na hektar, stejný závěr prezentovali i Svobodová et al. (2011).

Jako negativum dotační politiky bývá prezentován i pokles druhů plodin, byť některé z nich mohou být vzhledem k aktuálním cenám ziskové i bez podpor, podle Pechrové (2014) jde například o řepku a některé obilniny. Na Rakovnicku je významně nízký podíl pěstování brambor, půda zde pro ně není vhodná a ani přes jejich relativně vyšší podporu se zde nevyplatí. To samé platí i pro cukrovou řepu, ani ta se zde nepěstuje.

České zemědělství vykazuje vysokou závislost na dotační politice, na rozdíl od jiných zemí, kde by zemědělci dosahovali zisků pravděpodobně i bez unijní podpory, například se jedná o Francii, Německo, Rakousko, z východní Evropy o Maďarsko, by čeští zemědělci bez podpor čelili až existenčním problémům (Boháčková et al. 2011).

Zajímavý v tomto ohledu bude zejména dopad nových pravidel a zvýšení podpor malým zemědělcům, kde první hodnocení uvidíme po roce, kdy dojde k přezkumu nastavených podmínek. Na Rakovnicku bude zvýšená podpora prvních hektarů významným parametrem, který jednoznačnělepší hospodářský výsledek zejména zemědělcům hospodařícím na plochách do 150 ha, vzhledem k faktu, že díky chmelnicím už i za současných podmínek nebyli malí zemědělci v regionu znevýhodňováni, lze očekávat ekonomický růst vyšší než v minulých obdobích a pravděpodobně zájem podnikatelů o vstup do odvětví. Vzhledem k tradici, nadprůměrné dotační podpoře a poměrně silným zájmovým skupinám pěstitelů chmele, lze předpokládat zájem o participaci na potenciálu jeho produkce.

Když se ještě jednou vrátíme ke studii Jelínka et al. (2018), kteří ve své analýze sice vycházeli z různých variant omezení dotací podle velikosti příjemce a operovali i s nakonec nerealizovaným zastropováním, dojdeme s jejich výsledky k významné shodě.

Jednak objektivizují již dříve zmíněný předpoklad, že velké podniky, pokud racionálně hospodaří, realizují tzv. výnosy z rozsahu díky velikosti ploch a úrovni mechanizace a investicím do technologií, která není pro malé farmáře obvykle dostupná, a to na základě dat z FADN, která ukazují, že podniky nad 500 ha dosahují o 15 % vyšší přidané hodnoty vztažené na hektar a až o 50 % vyšší čisté přidané hodnoty vztažené na jednotku práce.

Stejně tak došli k závěru, že benefit z nových pravidel pro malé farmy bude vyšší než relativní znevýhodnění těch velkých. Jelínek et al. (2018) došli k průměrnému zvýšení příjmů z dotací pro malé podniky o 30 % a relativní pokles příjmů velkých podniků o 7%, podle modelových kalkulací s daty o zemědělských podnikatelích na Rakovnicku předpokládáme poměr podobný, ale efekt intenzivnější, a to 40 % zvýšení oproti zhruba 20% snížení příjmů z přímých plateb. Zároveň autoři jako relativně znevýhodňující hranici vidí hospodářství o velikosti nad 500 ha, i to je jeden z výstupů analýzy dotačních toků v regionu.

Zde bychom se mohli vrátit k už v úvodní rešerši zmíněné studii Malé & Trnkové (2012). Autorky stejně jako Jelínek et al. (2018) porovnávají efekt dotační podpory u podniků různé velikosti podle plochy a obdobně dochází k závěru, že přímé platby nejsou limitujícím faktorem

pro ziskovost podniku, byť shodně s výsledky našeho hodnocení konstatují, že bez nich by všechny upadly do ekonomické ztráty. S Jelínkem et al. (2018) se autorky rozcházejí v tvrzení, že malé podniky tvoří vyšší přidanou hodnotu přepočtenou na hektar, resp. pravděpodobně to souvisí s uvedenou výsledovanou častější intenzivnější obchodní činností malých zemědělců, protože i ony jako benefit velkých farem uvádějí výnosy z rozsahu. Obecně, jak již bylo v rešerši zmíněno, nepřikládají autorky sumě dotací zásadní význam pro ziskovost výroby, jako významější vidí jiné aspekty, které je možno shrnout jako manažerská rozhodnutí jednotlivých zemědělců.

Tato data a výstupy z naší analýzy do jisté míry vyvrací argumenty zájmových sdružení lobbujících za změnu nových podmínek, které prezentují jako znevýhodňující pro velká hospodářství. Nelze hovořit o systémovém znevýhodňování jedné z velikostních kategorií a zejména o nerovném participování malých zemědělců na profitu, který si nárokují velké podniky.

Výsledky analýzy prokázaly, že velikost hospodářství, resp. jeho plochy nemusí být limitujícím parametrem pro maximalizaci užítka z dotační politiky, té lze dosáhnou optimalizací produkce a zařazením výnosných plodin, ideálně s krajovou tradicí a dobrou dispozicí pro jejich pěstování, případně přechodem k ekologickému režimu hospodaření. Z výsledků šetření na Rakovnicku vyplynulo, že účast na dotační politice, resp. její úroveň není zcela determinovaná velikostí podniku, ale z individuálního hlediska manažerskými kompetencemi zemědělce, jednak z pohledu jeho informovanosti o možnostech čerpání a za druhé volbou optimální skladby produkce.

Podle zjištěných údajů a ukazatelích o čerpání dotací na Rakovnicku lze konstatovat, že subvence jdoucí do zemědělství v budoucí podobě budou více prosazovat svou primární podstatu a tou je udržení zaměstnanosti díky podpoře lokálních podnikatelů a rodinných farem a tím sekundárně zemědělství jako atraktivní součást národního hospodářství, která motivuje k podnikání v oboru, zaměstnává venkovské obyvatelstvo a tím podporuje udržitelný rozvoj venkova a jeho společenskou a ekonomickou stabilitu. Právě ekonomická, resp. příjmová stabilita zemědělců všech kategorií, by měla být hlavní pointou dotační politiky, ta byla v minulých obdobích vlivem účasti a silné lobby některých zájmových sdružení při dojednávání podmínek SZP patrně pojata jako prostředek ke zvyšování výnosnosti výroby, což se míjelo s principy unijní politiky.

7 Závěr

Společná zemědělská politika je jedním z nejdůležitějších mechanismů a nástrojů jimiž Evropská unie disponuje. Stejně jako u mnoha jiných celospolečenských uspořádání lze polemizovat o správnosti jejího nastavení a adekvátnosti pravidel oproti jejich efektu, nicméně zcela objektivně lze tvrdit, že role podmínek, které SZP nastavuje je objektivně nenahraditelná a regulace zemědělské produkce je nutná.

Série vynucených reforem dokládá kontinuální vývoj politiky, která z původně téměř výhradně hospodářského konceptu přešla k mnohem širšímu záběru opatření a zejména zaměření se na ekologické a společenské aspekty.

Venkov na Rakovnicku prošel ve 20. století vývojem zasažen téměř všemi negativními aspekty střídajících se společenských a politických režimů. Krizí zemědělství v 90. letech minulého století byl vzhledem k jeho tradici a podílu na zaměstnanosti a občanské společnosti zasažen velmi citelně a bez opatření souvisejících s přípravou vstupu ČR do EU a následně akceptace Společné zemědělské politiky, by se naplňoval charakteristiku strukturálně znevýhodněného venkova.

Jednou z nejdůležitějších změn v sektoru zemědělství po vstupu do EU a přistoupení k SZP je změna z orientace čistě na produkci, ke komplexnějšímu přístupu, zahrnujícímu rozvoj venkovského prostoru, péči o krajinu a ekologická témata

Realizací opatření pro rozvoj venkova a zejména přímou podporou zemědělství došlo ke stabilizaci jak podnikatelské sféry v odvětví zemědělství, tak k zastavení odlivu obyvatel venkova do měst. Zde je pozitivní efekt dotační politiky objektivně nezpochybnitelný.

Kritický pohled je na místě v případě hodnocení relativní spravedlivosti dotační politiky. Unijním cílem a obecným subjektem podpory měli být malí podnikatelé a rodinné farmy. Specifikem českého zemědělství jsou velká hospodářství daná historickou kolektivizací a nastavením produkce na intenzitu a maximalizaci výnosů z rozsahu. I po restitucích a privatizaci jsou nadprůměrně velká hospodářství výrazným markantem českého zemědělství.

Z důvodu dorovnání podmínek pro české zemědělce vůči podnikatelům ze zemí původní EU 15 byly dotace nad rámec unijních sazeb už od počátku podporovány z tzv. národních obálek, tedy zdrojů ze státního rozpočtu ČR. Ty akcentovaly nadprůměrně velké místní farmy, ovšem z historické podpory pro dorovnání evropských podmínek se stal zdroj enormních sum plynoucích korporátním společností.

I přes veškerý respekt k českému historickému nastavení velkých půdních bloků a monokultur je zcela evidentní, že evropské zemědělství směřuje opačně a české prostředí se bude muset trendu přizpůsobit. Přes poměrně silnou lobby korporátních zemědělců, v minulosti podporovanou i českým zastoupením při vyjednávání nových podmínek, je zřejmé, že zemědělství v ČR nemůže jít dále cestou dlouhodobých výjimek, ale bude muset akceptovat unijní nastavení, jehož jedním z cílů je postupné sblížení podmínek pro zemědělce v celé EU.

Jako jedna z cest se jeví diverzifikace a regionální specializace produkce, což dobře demonstruje právě zemědělství v rakovnické oblasti, kde jsou schopni malí zemědělci čerpat širší spektrum dotačních titulů díky zaměření se na typickou lokální produkci chmele a nově na ekologický režim hospodaření.

Obecně se jako východisko jeví specializovaná lokální produkce respektující místní tradice a přírodní podmínky a přidružená výroba s vyšší přidanou hodnotou.

Obecně jdou do zemědělství v regionu jenom v režimu přímých plateb roční sumy v úhrnu čtvrt miliardy Kč. Z Programu rozvoje venkova jsou na individuální bázi zejména obnovovány chmelnice a sklizňová střediska, dlouhodobým cílem a projektem na Rakovníku je řešení problémů se suchem.

Následující programové období podle obecných ukazatelů odvětví citelně zasáhne. Pro podniky nad 500 hektarů obhospodařované plochy nastane skokový propad příjmů oproti minulému programovému období. Již krátkodobý horizont pravděpodobně ukáže, zda je český způsob hospodaření udržitelný nebo se bude muset vydat cestou sblížení charakteru hospodaření se zbytkem unie.

Výsledky šetření lze shrnout do tří závěrů podle vstupních hypotéz diplomové práce:

- Na Rakovníku nelze potvrdit hypotézu dotační příjmové disparity mezi jednotlivými velikostními kategoriemi zemědělců. Za mírně znevýhodněný segment lze považovat zemědělce v kategorii 150-500 hektarů, příčina zřejmě není systémová, ale skutečnost je dána místní typickou produkcí chmele, která umožňuje i malým zemědělcům čerpání relativně nadprůměrných sum dotací na hektar, velcí zemědělci mohou významněji realizovat výnosy z rozsahu, kde je střední kategorie mírně znevýhodněna. Nejedná se o významné rozdíly v žádné kategorii.
- Druhou hypotézou této práce byl pozitivní efekt nových pravidel SZP na dotační příjmovou disparitu, vzhledem k nepotvrzení první hypotézy lze konstatovat fakt, že podle nových pravidel dojde k významnému navýšení příjmů z dotací pro téměř 85 % zemědělských subjektů hospodařících v regionu. Zemědělci ve velikostní kategorii nad 1 000 hektarů zaznamenají citelný propad v příjmu z dotací zhruba až o čtvrtinu.
- Třetím okruhem analýzy dat bylo posouzení míry závislosti místních zemědělců na přijímaných dotacích, kde lze jednoznačně konstatovat, že až na výjimky v jednotkách let by všechny tři posuzované subjekty, jako zástupci jednotlivých velikostních kategorií, bez příjmů z dotací generovali účetní ztrátu z hospodaření. Dotace tvoří v regionu 10-25% podíl na příjmech zemědělců.

8 Literatura

Anania G, D'Andrea MRP. 2015. The 2013 Reform of the Common Agricultural Policy v The Political Economy of the 2014-2020 Common Agricultural Policy: An Imperfect Storm. Centre for European Policy Studies, Brussels.

Asociace soukromého zemědělství ČR. 2021. Zásadní připomínky ASZ ČR ke Strategickému plánu SZP. Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from: <https://www.asz.cz> (accessed January 2022).

ASPI. 2022. Vyhláška 298/2014 Sb. Seznam katastrálních území s přiřazenými průměrnými základními cenami zemědělských podniků. Wolters Kluwer Česká republika, Praha.

Babic V, Milosevic B, Maksimovic G. 2015. Economic subsidies in agriculture. *Ekonomika poljoprivrede* **62**: 693-704.

Baldwin RE, Wyplosz C. 2013. *Ekonomie evropské integrace*. Grada, Praha.

Baráková B. 2010. *Financování společné zemědělské politiky Evropské unie se zaměřením na Českou republiku*. Technická univerzita v Liberci, Liberec.

Barnes A, Sutherland LA, Toma L, Matthews K, Thomson S. 2016. The effect of the Common Agricultural Policy reforms on intentions towards food production: Evidence from livestock farmers. *Land Use Policy* **50**: 548-558.

Bašek V. 2010. *České zemědělství šest let po vstupu do Evropské unie: Czech agriculture six years after EU accession*. Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Praha.

Bečvářová V. 2007. *Koncepce a vývoj agrární politiky EU a USA*. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Brno.

Bečvářová V. 2008. *Vývoj českého zemědělství v evropském kontextu*. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Brno.

Bečvářová B, Zdráhal I. 2013. *Rozvoj zemědělství a venkova v evropském modelu agrární politiky: formování strategie v kontextu změn prostředí*. Mendelova univerzita v Brně, Brno.

Bednařík T. 2008. *Zmizelé Čechy - Rakovnicko*. Paseka, Praha.

Beranová M, Kubačák A. 2010. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Libri, Praha.

Bernard J. 2011. *Samospráva venkovských obcí a místní rozvoj*. Sociologické nakladatelství, Praha.

Bičík I, Jančák V. 2005. *Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Praha.

Binek J. 2007. *Venkovský prostor a jeho oživení*. Georgetown, Brno.

Blažková K, Votrubová J. 2005. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihy, Žehušice.

Boháčková I, Antoušková M, Brožová I, Červená G, Hudečková H, Lošťák M, Malá Z, Tomšík K. 2011. *Finanční podpora zemědělství a regionálního rozvoje – vybrané aspekty*. Powerprint, Praha.

Brown DL, Schafft KA. 2019. *Rural people and communities in the 21st century: resilience and transformation*. Cambridge: Polity, Cambridge.

- Český statistický úřad. 2021. Integrované šetření v zemědělství. Český statistický úřad. Available from: www.czso.cz (accessed January 2022).
- Český statistický úřad. 2021. Vývoj vybraných ukazatelů v SO ORP Rakovník. Available from: <https://www.czso.cz/csu/xs/vyvoj-vybranych-ukazatelu-v-so-orp-rakovnik> (accessed January 2022).
- Čmejrek J. 2008. *Obce a regiony*. Alfa Nakladatelství, Praha.
- Čmejrek J. 2009. *Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR*. Kernberg, Davle.
- De Groen WP, Musmeci R, Gojsic D. 2021. The Largest 50 Beneficiaries in each EU Member State of CAP and Cohesion Funds. European Parliament. Brussels: Policy Department for Budgetary Affairs. Available from: <https://www.europarl.europa.eu> (accessed January 2022).
- Farmy.cz. 2021. Cena půdy 2020. Available from: <http://www.farmy.cz/dokumenty> (accessed January 2022).
- Garcia-Bernardo J, Jansky P, Misak V. 2021. Common Agricultural Policy Beneficiaries: Evidence of Inequality from a New Data Set. IES Working Paper **4**: 1-136.
- Garzon I. 2006. *Reforming the Common Agricultural Policy: History of a Paradigm Change*. Palgrave Macmillan, London.
- Gorton M, Hubbard C, Hubbard L. 2008. The Folly of European Union Policy Transfer: Why the Common Agricultural Policy (CAP) Does Not Fit Central and Eastern Europe. *Regional Studies* **43**: 1305-1317.
- Hampl S. 2016. Průzkum zájmu a využitelnosti Fondu těžko pojistitelných rizik. Ppm factum. Dostupné z: <http://www.asz.cz> (accessed January 2022).
- Homoláč L. 2015. *Přínosy a nežádoucí důsledky Společné zemědělské politiky EU na české zemědělství [Dizertační práce]*. Česká zemědělská univerzita, Praha.
- Juntti M. 2012. Implementing Cross Compliance for Agriculture in the EU: Relational Agency, Power and Action in Different Socio-Material Contexts. *Sociologia Ruralis* **52**: 294-310.
- Kassim H, Lyons B. 2013. The New Political Economy of EU State Aid Policy. *Journal of Industry, Competition and Trade* **13**:1 – 21
- Knudsen ACL. 2009. *Farmers on welfare: the making of Europe's common agricultural policy*. Cornell University Press, Cornell.
- Konečný O, Hrabák J. 2016. Česká a slovenská geografie zemědělství: Transformace, vstup do Evropské unie... A dál? Multifunkcionalita? *Geografický časopis* **68**:151-169
- Kučerová I. 2010. *Hospodářské politiky v kontextu vývoje Evropské unie*. Karolinum, Praha.
- Majerová V. 2000. *Sociologie venkova a zemědělství*. Credit, Praha
- Malá Z, Trnková G. 2012. Analysis of distribution impact of subsidies within the Common Agricultural Policy on field production businesses in the Czech Republic. *Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun.* **60**: 415-424.
- Malá Z, Červená G, Antoušková M. 2011. Analysis of the impacts of Common Agricultural Policy on plant production in the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* **59**: 237-244.

- Markovic K, Njegovan Z, Pejanovic R. 2012. Former and future reforms of Common agricultural policy of The European Union. *Economics of Agriculture* **59**: 1-16.
- Matthews A. 2013. Greening Agricultural Payments in the EU's Common Agricultural Policy. *Bio-based and Applied Economics* **2**: 1-27.
- Meyer C, Matzdorf B, Müller K, Schleyer C. 2014. Cross Compliance as payment for public goods? Understanding EU and US agricultural policies. *Ecological Economics* **107**: 185-194.
- Michalčáková A, Komínková M, Farkač M. 2015. Společná zemědělská politika EU v letech 2014-2020: informační příručka projektu AGRI ČR+. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha.
- Ministerstvo zemědělství. 2013. Pravidla, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotace na projekty Programu rozvoje venkova ČR na období 2007-2013 Ministerstvo zemědělství, Praha
- Ministerstvo zemědělství. 2017. Program rozvoje venkova 2014-2020. Ministerstvo zemědělství, Odbor Řídicí orgán PRV, Praha.
- Ministerstvo zemědělství ČR. 2021. Zelená zpráva: Zpráva o stavu zemědělství za rok 2019. Ministerstvo zemědělství, Praha.
- Negré F. 2021. Second pillar of the CAP: rural development policy. Evropský parlament Brusel. Available from: <https://www.europarl.europa.eu> (accessed February 2022).
- Opatrný M. 2018. The impact of agricultural subsidies on farm production: A synthetic control method approach. *IES Working Paper* **31**: 1-23.
- Ort P, Ortová O. 2017. Oceňování nemovitostí v praxi. Sagit, Praha.
- Pauly M, Marquart M. 2018. Here's how Europe's biggest redistribution machine works. European data journalism network. Available from <https://www.europeandatajournalism.eu> (accessed June 2020).
- Pechrová M. 2014. Impact of EU Membership on the Development of the Czech Agriculture. VŠB - Technical University of Ostrava, Ostrava.
- Perlín R, Kučerová S, Kučera Z. 2010. Typologie venkovského prostoru Česka. Česká geografická společnost, Praha.
- Pělucha M. 2012. Venkov na prahu 21. století: venkov a jeho rozvoj na přelomu milénia, územní dopady znalostní ekonomiky na venkov, souvislosti vztahů města a venkova v globalizované ekonomice. Alfa Nakladatelství, Praha.
- Podpurný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s. 2022. O společnosti. PGRLF, Praha. Available from: www.pgrlf.cz (accessed November 2021)
- Rakovnicko o.p.s. 2021. Strategie komunitně vedeného místního rozvoje MAS Rakovnicko na období 2021–2027 Available from: <https://www.mas-rakovnicko.cz> (accessed January 2022).
- Rizov M, Pokrivcak J, Ciaian P. 2013. CAP Subsidies and Productivity of the EU Farms. *Journal of Agricultural Economics* **64**: 537-557.

- Sahrbacher A, Balmann A, Sahrbacher c. 2015. The Political Economy of Capping Direct Payments: Applications in -and implications for – Germany v The Political Economy of the 2014-2020 Common Agricultural Policy: An Imperfect Storm. Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Sciskalová M, Münster M. 2014. Definition and Characteristics of State Aid. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* **110**: 223 – 230.
- Státní zemědělský intervenční fond, a.s. 2021. Seznam příjemců dotací. SZIF, Praha. Available from: www.szif.cz (accessed November 2021).
- Státní zemědělský intervenční fond, a.s. 2021. SZIF poskytuje. SZIF, Praha. Available from: www.szif.cz (accessed November 2021).
- Štěleček F, Zdeněk R, Lososová J. 2009. Comparison of agricultural subsidies in the Czech Republic and in the selected states of the European Union. *Agricultural Economics* **55**: 519-533
- Svoboda J, Lososová J, Zdeněk R. 2017. Zemědělské dotace v Evropské unii. Wolters Kluwer Česká republika, Praha.
- Svobodová E, Bečvářová B, Vinohradský K. 2011. Intenzivní a extenzivní využívání přírodních zdrojů zemědělství ČR. Mendelova univerzita v Brně, Brno.
- Swinnen J. 2015. The Political Economy of the 2014-2020 Common Agricultural Policy: An Imperfect Storm. Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Štolbová M. 2012. Hospodaření zemědělců v oblastech s přírodními omezeními po vstupu ČR do EU: Farming in areas with natural constraints after the Czech Republic accession into the EU. Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Praha.
- Tomšík K. 2009. Vývoj a perspektivy evropského venkova: aspekty konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje v evropském venkovském prostoru v prostředí globalizace. Wolters Kluwer Česká republika, Praha.
- Vošta M. 2011. Agriculture under the conditions of globalisation focussed on the expansion of the EU. *Agriculture Journals*. University of Economics, Praha. Available from: www.agriculturejournals.cz (accessed December 2021)
- Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i. 2021. Půda v mapách. VÚMOP, Praha. Available from: www.vumop.cz (accessed January 2022).
- Zahrnt V. 2011. Food security and the EU's Common Agricultural Policy: Facts Against Fears. European Centre for International Political Economy, Stockholm. Available from: www.jstor.org (accessed February 2022).
- Zachová A. 2019. Proč je rakouský venkov malebnější než ten český? Euractiv. Available from <https://euractiv.cz> (accessed June 2020).
- Zemědělská účetní datová síť. 2021. Veřejná databáze FADN. FADN, Praha. Available from: www.fadn.cz (accessed November 2021).

9 Seznam použitých zkratk a symbolů

AEKO – Agro-environmentálně-klimatické opatření
ANC – Areas with Natural Constraints - oblasti s přírodními omezeními
BISS – Basic Income for Sustainability - přímé platby, dříve SAPS
CAP – Common Agricultural Policy - Společná zemědělská politika
ČSÚ - Český statistický úřad
EHS - Evropské hospodářské společenství
EK - Evropská komise
EP - Evropský parlament
EU - Evropská unie
FADN - Farm Sustainability Data Network - Zemědělská účetní datová síť
GATT - General Agreement on Tariffs and Trade - Všeobecná dohoda o clech a obchodu
HDP - Hrubý domácí produkt
HRDP - Horizontal Rural Development Plan - Horizontální plán rozvoje venkova
ISPA - Instrument for Structural Policies for Pre-Accession - jeden z nástrojů předvstupní pomoci
LEADER - Links between Actions for the Development of the Rural Economy - Propojení íakcí pro rozvoj venkova
LFA - Less Favoured Area - znevýhodněné oblasti
MAS - Místní akční skupina
Mze - Ministerstvo zemědělství
OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OP - Operační program
PGRLF - Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond
PHARE - Poland and Hungary Aid for Restructuring of the Economies - jeden z nástrojů předvstupní pomoci
PRV - Program rozvoje venkova
PVP - Přechnodné vnitrostátní podpory
SAPARD - Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development - jeden z nástrojů předvstupní pomoci
SAPS - Single Area Payment Scheme - Jednotná platba na plochu
SCLLD – Strategy of Community-Led Local-Development – Strategie komunitně vedeného místního rozvoje
SFP - Single Farm Payment - Jednotná platba na farmu
SO ORP – Správní obvod obcí s rozšířenou působností
SPS - Single Payment Scheme - Jednotná platba
SZP - Společná zemědělská politika
SZIF - Státní zemědělský intervenční fond
ÚZEI - Ústav zemědělstké ekonomiky a informací
VCS - Voluntary Coupled Support - Dobrovolná platba vázaná na produkci
VÚMOP - Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy
WTO - World Trade Organization - Světová obchodní organizace

10 Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1 Kritéria vymezení venkovských sídel podle Binka	13
Tabulka 2 Vývoj SZP chronologicky, cíle a opatření k jejich dosažení	20
Tabulka 3 Pilíře SZP 2014-2020	22
Tabulka 4 Šest priorit PRV 2014—2020 a výše na ně alokovaných zdrojů.....	26
Tabulka 5 Průměrná výše pachtovného v Kč na 1 ha	35
Tabulka 6 Velikostní skupiny zemědělských podniků v ČR podle výměry	39
Tabulka 7 Změna ukazatelů, počty a průměrné výměry ČR mezi roky 2000 a 2020	40
Tabulka 8 Rozdělení podniků na Rakovnicku podle výměry obhospodařované půdy.....	41
Tabulka 9 Počty podniků v jednotlivých segmentech	41
Tabulka 10 Nejvýznamnější dotační tituly na Rakovnicku v letech 2016-2020	43
Tabulka 11 Průměrná suma dotací v kategorii 500 ha a více v roce 2020	45
Tabulka 12 Průměrná suma dotací v kategorii 150-500 ha v roce 2020	46
Tabulka 13 Průměrná suma dotací v kategorii do 150 ha v roce 2020.....	47
Tabulka 14 ZEM-INVEST Přímé platby – neinvestiční dotace v letech 2016-2020	50
Tabulka 15 ZEM-INVEST Podpora pěstování chmele – investiční dotace v letech 2016-2020	51
Tabulka 16 ZEM-INVEST Vývoj čerpání podpor PGRLF – neinvestiční dotace v letech 2016-2020	52
Tabulka 17 ZEM-INVEST Podpory pojištění z PGRLF v letech 2016-2020.....	53
Tabulka 18 ZEM-INVEST Vývoj tržeb a výnosů nejvýznamnějších plodin v letech 2016-2020	53
Tabulka 19 ZEM-INVEST Tržby a hospodářský výsledek společnosti v letech 2016-2020...54	54
Tabulka 20 ZEM-INVEST Podíl dotací na výnosech v letech 2016-2020	54
Tabulka 21 ZEM-INVEST hospodářský výsledek bez dotací v letech 2016-2020.....	55
Tabulka 22 Zemědělské družstvo Srbeč – nejvýznamnější dotace a jejich podíl na výsledku hospodaření v letech 2016-2020	55
Tabulka 23 HOPF-CENTRUM s.r.o.– nejvýznamnější dotace a jejich podíl na výsledku hospodaření v letech 2016-2020	56
Tabulka 24 Předpokládaná schválená změna přímých plateb v novém programovém období u průměrného zemědělce v daném segmentu podle plochy	58
Tabulka 25 Původně navrhovaná vládní změna přímých plateb v novém programovém období u průměrného zemědělce v daném segmentu podle plochy	58
Obrázek 1 Typologie venkovského prostoru v ČR podle Perlína	14
Obrázek 2 Skladba zemědělské půdy na území SO ORP Rakovník	33
Obrázek 3 Typologie a rozmístění ANC oblastí.....	34
Obrázek 4 Sumy dotací zemědělcům v letech 2016-2020 na Rakovnicku.....	42
Obrázek 5 Poměry nejvýznamnějších dotačních titulů na Rakovnicku 2016-2020.....	43
Obrázek 6 Sumy dotačních titulů v roce 2020 na Rakovnicku.....	44
Obrázek 7 Podíly nejvýznamnějších dotačních titulů v roce 2020 na Rakovnicku.....	45